

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Розвиток пенсійного забезпечення в Україні

Студентки 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації
«Державні та муніципальні фінанси»

Козачук Дар'ї
Свгенівни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Кукурудз Оксана
Михайлівна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів
д.е.н., професор
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	6
1.1. Становлення та розвиток пенсійного забезпечення в Україні	6
1.2. Організація систем пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ	17
2.1. Аналіз фінансово-економічних показників діяльності Пенсійного фонду України	17
2.2. Особливості формування та використання коштів недержавних пенсійних фондів	27
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	34
3.1. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення населення	34
3.2. Основні напрями реформування пенсійної системи	39
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Головною мета пенсійної реформи є посилення соціального захисту осіб, що втратили працездатність, забезпеченні гідного рівня їх життя на засадах збалансованості інтересів пенсіонерів і працюючих. Реформування пенсійного забезпечення передбачає ефективне функціонування накопичувальної складової пенсійної системи, створення інфраструктури пенсійної системи, модифікацію розподільчої моделі пенсійного забезпечення.

Необхідність реформування пенсійної системи пов'язана з демографічними змінами, які відбуваються в Україні. Щорічно зростає фінансове навантаження на працюючу частину населення країни та збільшуються дотації державного бюджету Пенсійному фонду України. Соціальна значущість пенсійного забезпечення стосується не лише інтересів пенсіонерів, а й працездатного населення. Це змушує шукати нові підходи у вирішенні завдань матеріального забезпечення непрацездатних громадян при настанні старості, розвивати шляхи організаційно-економічного забезпечення діяльності пенсійних фондів, здійснювати наукові пошуки удосконалення пенсійної реформи.

На сьогоднішній день найвагомішу роль у формуванні пенсійних виплат населення займає солідарна система пенсійного забезпечення, що передбачає забезпечення мінімальної та гарантованої пенсії, яка надається державою. Її метою є гарантування кожному громадянину отримувати мінімальний дохід після виходу на пенсію. Така система належить до соціального захисту. Кошти для фінансування пенсійних виплат мобілізуються до Пенсійного фонду України шляхом обов'язкових відрахувань від заробітної плати громадян. При цьому, в умовах поступового запровадження трірівневої пенсійної системи, важливим елементом та основою солідарного рівня є формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України.

Проблеми якості життя й соціального захисту населення розглянуто в

працях вітчизняних та зарубіжних учених Д.Богині, В.Бончик, С.Бровчак, І.Васькович, М.Ганслі Теренса, І.Гнибіденка, Г.Гендрікс, С.Гончарової, В.Зомбарта, С.Кюнле, О.Коваль, Ю.Люблін, Д.Леонова, Е.Лібанової, О.Макарової, М.Мних, Г.Назарової, Б.Надточія, І.Нейков, М.Сиротина, О.Палій, Л.Ткаченко, А.Федоренка, В.Яценка, О.Новікової, В.Скуратівського, Л.Удотової, І. Чугунов, А.Ягодки, Л.Якімова та ін.

Проте залишаються не повною мірою дослідженими питання щодо: організації державного нагляду і контролю в системі недержавного пенсійного забезпечення; визначення та класифікації факторів впливу на функціонування загальнообов'язкової та добровільної накопичувальних складових пенсійної системи; соціального захисту населення з урахуванням гарантування збереження його заощаджень; прогнозування демографічних показників впливу на функціонування пенсійної системи.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад розвитку пенсійного забезпечення та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні в контексті зарубіжного досвіду.

Для досягнення поставленої мети в роботі було вирішено такі **завдання:**

- розкрити теоретичні засади пенсійного забезпечення;
- здійснити огляд зарубіжного досвіду розвитку пенсійних систем;
- проаналізувати сучасний стан формування та використання коштів Пенсійного фонду України;
- здійснити аналіз розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні
- визначити перспективи подальшого розвитку фінансового забезпечення пенсійної системи в Україні в контексті зарубіжного досвіду.

Об'єктом дослідження є система пенсійного забезпечення.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання розвитку пенсійної системи в Україні для забезпечення соціального захисту населення

В умовах соціально-демографічних змін.

У процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: узагальнення, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системного аналізу (для узагальнення міжнародного досвіду та проведення порівняльного аналізу наукових концепцій національних моделей пенсійного забезпечення), класифікаційно-аналітичний (для здійснення класифікації факторів, що впливають на функціонування накопичувальної пенсійної системи), статистичного аналізу (для виявлення тенденцій, умов та особливостей розвитку пенсійної реформи в Україні), графічний (для наочного та схематичного зображення теоретичних і практичних результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України, Міжнародної організації праці, матеріали періодичних видань, результати власних досліджень.

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в дослідженні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення системи пенсійного забезпечення можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях та практичній роботі місцевих органів влади.

Апробація результатів дослідження. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Розвиток пенсійного забезпечення в Україні // Зб. наук. ст. студ.- К.: Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2020. Обсяг статті становить: 0,3 д.а.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. Розвиток пенсійного забезпечення в Україні

Об'єктивна необхідність в утриманні непрацездатних членів суспільства існувала з давніх давен. Протягом століть цю функцію виконувала церква, благодійні організації, товариства взаємодопомоги.

Виникнення державного соціального забезпечення стало результатом розвитку промисловості та широкого застосування на промислових підприємствах найманої праці. Формування капіталістичного способу виробництва призвело до виникнення необхідності в організації державної системи захисту найманих працівників від соціального ризику втрати заробітку. Найчастішими причинами втрати заробітку були нещасні випадки на виробництві і професійні захворювання. Через те першими виплатами по державному соціальному страхуванню стали допомоги в зв'язку з трудовим каліцтвом та захворюванням, які називалися пенсіями.

З поміж перших країн світу, які запровадили солідарну пенсійну систему на зламі XIX-XX ст. були Німеччина, Англія, Франція та Швейцарія, а згодом Чехословаччина і Румунія. За межами Європи першими такі самі пенсійні системи у 20-х роках минулого століття заснували три латиноамериканські країни – Чилі, Аргентина і Уругвай. З початку зародження пенсійного забезпечення проводилося страхування не старості, а інвалідності, оскільки через важкі умови праці та побуту більшість найманих працівників, які доживали до 65 років, фактично ставали непрацездатними.

У країнах з розвиненою ринковою економікою можемо спостерігати, що при всіх економічних перевагах ринку, включаючи можливість забезпечення високого рівня життя, він не вирішує багатьох соціальних проблем, не забезпечує гідної старості. Насамперед, ринкова система, фундаментальною основою якої є конкуренція, створює нерівність членів

суспільства в розподілі суспільного продукту, веде до суттєвої диференціації доходів населення, зміни соціальної структури суспільства. Ринок не гарантує всім право на працю, на освіту, медичне обслуговування, не забезпечує автоматично збереження реальної купівельної спроможності грошових доходів і високий рівень пенсій. Тому в ринковій системі необхідно захищати людину від цих та інших негативних проявів ринку, безлічі соціальних ризиків і загроз.

За останні роки значно зросла увага провідних науковців України до питань пенсійного забезпечення. Цим дослідженням присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як Н.Н. Абакумова, В.Д. Базилевич, С.І. Бандура, Д.П. Богиня, Н.Б. Болотіна, І.К. Бондар, І.Ф. Гнибіденко, О.А. Грішнова, С.М. Злупко, М.І. Карлін, В.І. Куценко, В.Д. Лагутін, Е.М. Лібанова, Л.С. Лісогор, О.В. Макарова, Ю.І. Палкін, П.Т. Саблук, Л.К. Семів, В.А. Скуратівський, Л.Т. Шевчук, П.І. Шевчук, С.І. Юрій, К.І. Якуба. В працях цих вчених не тільки з'ясовано проблеми щодо введення певних економіко-соціальних механізмів для покращення соціального захисту населення, але й запропоновано напрями їх розв'язання. У їхніх роботах досліджено сутність соціальної політики на державному рівні, визначено соціальний захист та пенсійне забезпечення людини, шляхи фінансування програм та заходів соціальної політики. Поняття «пенсійне забезпечення», трактується дослідниками як базова та одна з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства та безпосередньо стосується всіх його верст.

Пенсійне забезпечення - це процес матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов'язаний із його трудовою діяльністю, терміни та умови якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці і т.д. Крім того, слід враховувати, що пенсійне забезпечення ґрунтується на економічних інтересах різних поколінь, що відрізняються рівнем доходів і розвитку [57, с. 112]. Також, пенсійне забезпечення слід розуміти, як систему державних, правових, економічних та організаційно-

адміністративних заходів щодо захисту громадян по досягненню похилого віку, настання інвалідності або втрати годувальника. За допомогою якого забезпечуються умови нарахування та виплати пенсій, за рахунок зроблених обов'язкових чи добровільних пенсійних внесків за часи трудової діяльності.

Серед нормативно-правових актів лише в Податковому кодексі надається визначення поняття «недержавне пенсійне забезпечення», яке тлумачиться, як «пенсійне забезпечення, що реалізується недержавними пенсійними фондами, страховими компаніями та банківськими установами».

На сьогодні пенсійне забезпечення різних категорій пенсіонерів в Україні регулюється спеціальними законами, які визначають правовий статус окремих соціальних груп: науковці, державні службовці, громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи тощо. Норми цих законів передбачають додаткові пільги у сфері виникнення та реалізації пенсійного права за критерієм винятковості певних категорій працівників. Необхідною умовою є дотримання єдності умов для різних груп пенсіонерів та обґрунтованої диференціації пенсій.

В практиці існує два напрями процесу розподілу пенсійного забезпечення:

- пенсійне забезпечення формується на трудовій основі, а обсяги та умови пенсій повністю є залежними від заробітної плати працівника;
- пенсійне забезпечення будується на потребах непрацевдатних громадян країни [19, с. 134].

Подвійність характеру пенсійного забезпечення, пояснюється тим, що поряд із розподілом, залежно від обсягу та якості праці в минулому, відбувається також розподіл відповідно до потреб громадян, а пенсійне забезпечення містить в собі характер розподілу за витратами у процесі трудової діяльності у минулому.

Головними завданнями пенсійного забезпечення є:

- ✓ зменшення індикативних показників бідності в країні;

- ✓ зменшення економічної нерівності внаслідок диференціації доходів працюючого та непрацюючого населення;
- ✓ зменшення та компенсація впливу економічних і демографічних ризиків, притаманних будь-якому суспільству [4, с. 29].

Для подальшого аналізу розвитку пенсійної системи України, важливим також є проведення огляду здобутків українських науковців відносно розуміння категорії «пенсійна система» (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Етимологія категорії «пенсійна система»

Автор	Визначення
Коваль О.П.	сукупність правових, фінансово-економічних та організаційних відносин та інститутів, що реалізують пенсійні схеми з метою надання громадськості матеріального забезпечення у вигляді пенсійних виплат
Ішков В.М.	сукупність правових, економічних, соціальних інститутів, які втілюють у собі норми життя суспільства з надання матеріального забезпечення у вигляді пенсій громадянам на підставах, визначених законодавством
Рада Н.С.	сукупність інструментів, через які здійснюється реалізація матеріального захисту людей похилого віку завдяки встановленій системі відносин, з урахуванням традицій, звичаїв та оціночних критеріїв, притаманних даному суспільству в цих питаннях
Ріппа М.Б.	за своєю структурою та внутрішнім змістом є досить складним і специфічним комплексом економічних відносин та фінансових механізмів, за допомогою яких здійснюються формування та використання пенсійних фондів і створюються певні умови для пенсійного забезпечення відповідних категорій населення
Папієв М.М.	за своєю структурою та змістом є складним комплексом інститутів, відносин і механізмів, за допомогою яких здійснюються формування пенсійних фондів і створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення

Складено автором за джерелом [83].

Доцільно зауважити, що поняття «пенсійна система», а також терміни «система пенсійного страхування» та «система пенсійного забезпечення», використовуються українськими науковцями як синоніми.

Системи пенсійного забезпечення, які існують сьогодні у більшості країн, вже досягли своєї зрілості. Основна частина людей, що працюють, вже охоплені пенсійними планами та розраховують на отримання певних гарантій у повному обсязі. Однак, частка осіб, що сплачує внески до солідарних систем пенсійного забезпечення зменшується, та має місце загальносвітова тенденція старіння населення.

Одним із найважливіших завдань, які повинна вирішувати держава, є матеріальне забезпечення громадян у старості, в разі постійної втрати працездатності, втрати годувальника. Таке забезпечення здійснюється шляхом призначення виплати їм пенсій. Тому з метою належної організації пенсійного забезпечення держава зобов'язана вишукувати відповідні джерела. В умовах поступового запровадження трирівневої пенсійної системи важливим елементом та основою утворення і використання коштів солідарної пенсійної системи є бюджет Пенсійного фонду України.

Одним з основних пріоритетів, передбачених стратегією розвитку пенсійної системи визначено завдання щодо досягнення збалансованості бюджету Пенсійного фонду. Бюджет Пенсійного фонду — план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, визначених законодавством [13].

Бюджет Пенсійного фонду затверджується правлінням Пенсійного фонду, а проект бюджету складається з урахуванням щорічних актуарних розрахунків. Показники бюджету Пенсійного фонду розробляються з урахуванням основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступний рік та результатів аналізу виконання показників бюджету Пенсійного фонду за минулі періоди.

Бюджетна політика у сфері пенсійного забезпечення та бюджет Пенсійного фонду України є основою розвитку пенсійної системи і спрямовані на закріплення досягнутих темпів зростання рівня пенсійного забезпечення.

Бюджетний процес є регламентованою законодавством діяльністю, пов'язаною зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему Пенсійного фонду.

Порядок розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду встановлюється правлінням Пенсійного фонду.

Отже, з початку реформування пенсійної системи питання якості планування бюджетних показників, та взагалі бюджетного процесу в органах Пенсійного фонду набуває все більшої актуальності. Особливо важливими є процес прискорення запровадження системи планування в зв'язку із запровадженням єдиного соціального внеску. Бюджетна політика у сфері пенсійного забезпечення та бюджет Пенсійного фонду України є основою розвитку пенсійної системи і спрямовані на закріплення досягнутих темпів зростання рівня пенсійного забезпечення.

1.2. Організація систем пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах

За останні роки у розвинутих країнах значно збільшилась відносна чисельність людей старшого віку. Вже у 2007 р. частка населення віком 60 років і більше досягла 20% від загальної чисельності населення, а до 2050 р. кожен третій буде не молодше 60 років (додаток Б). Країни, які розвиваються, теж переживають демографічні зміни: відбуваються значні зрушення у чисельності людей старшого віку, працездатного віку і дітей. За

даними прогнозу ООН, у країнах, що розвиваються, частка населення старшого віку підніметься до 20 % у 2050 році у порівнянні з 8 % у 2007 році.

Будь-яка існуюча солідарна пенсійна система має велику залежність від демографічних ризиків, про це свідчить досвід функціонування пенсійних систем в світі. Сьогодні у солідарних пенсійних системах росте частка державних витрат на підтримку існуючих пенсіонерів, збільшується

навантаження на працездатних членів суспільства, зростає і частка пенсійних витрат у ВВП. Такі процеси пов'язані, як із старінням населення, так і зі змінами форм зайнятості, скороченням загальної чисельності працюючих, поширенням неформальної і часткової зайнятості. В перші десятиліття двадцять першого століття, за розрахунками експертів, витрати на пенсії підвищуються до 14 – 20 % ВВП у Японії і країнах Європи. Такі тенденції викликали об'єктивну необхідність зміщення акцентів у напрямку запровадження систем пенсійних накопичень та порушили питання про фінансову спроможність і ефективність національних солідарних пенсійних систем.

У зв'язку з чим до пенсійних програм багатьох розвинених країн були внесені зміни, серед яких підвищення законодавчо встановленого віку виходу на пенсію, запровадження схеми обов'язкових базових виплат, скорочення стимулів і вигоди більш раннього виходу на пенсію, розвиток системи обов'язкових та добровільних пенсійних накопичень. Сьогодні у 60% розвинених країн право одержання повної пенсії чоловіки здобувають у 65 років і більше, а жінки в тому ж віці - у 40 % розвинених країн [64].

Законодавчо встановлений вік виходу на пенсію у чоловіків вище, ніж у жінок у 25 промислово-розвинених країнах, незважаючи на те, що середня тривалість життя жінок вище, ніж у чоловіків. Щодо країн Європейського Союзу, половина чоловіків виходить на пенсію у віці 61,5 року, а половина жінок - до досягнення 60 років. У країнах Північної Америки більше половини жінок та чоловіків виходить на пенсію не досягнувши законодавчо встановленого віку (в середньому у 62 роки).

Слід зазначити, що реформування пенсійних систем відбувається у Європі і за її межами, починаючи з 80-х років 20 століття. В результаті проведення пенсійної реформи різними країнами світу, є певні відмінності в моделях пенсійних систем.

У 2000 р. по країнах ЄС лише Великобританія, Данія та Нідерланди мали додаткові накопичувальні схеми. Більшість країн ЄС використовує

державні субсидування для фінансування пенсійної системи. Додатковий рівень представлений професійними накопичувальними схемами. Добровільне пенсійне забезпечення є третім рівнем в промислово розвинутих країнах.

Щодо ставок обов'язкових платежів на пенсійне страхування, порядку сплати таких платежів та розподілу навантаження між працівниками і роботодавцями, для різних держав характерні значні розходження.

Трирівнева система, де Рівень I – солідарна пенсійна система – обов'язкове пенсійне страхування, Рівень II – обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, Рівень III – добровільне недержавне пенсійне забезпечення, є переважаючою пенсійною моделлю серед країн колишнього соціалістичного табору. Більше десяти країн колишнього соціалістичного табору мають трирівневі пенсійні системи, а саме: Польща, Болгарія, Хорватія, Естонія, Косово, Латвія, Литва, Македонія, Румунія, Росія та Словаччина. Трирівнева пенсійна система – це модель, найбільш поширена в розвинених країнах, включаючи Австралію, Данію, Нідерланди, Швецію, Швейцарію та Великобританію.

Не усі трирівневі пенсійні системи однакові. Основні відмінності полягають у методиці обчислення пенсій на Рівні I (стандартна формула на основі розміру заробітної плати та кількості років, протягом яких сплачувались внески, або система підрахунку балів) та видах пенсійних схем, дозволених на Рівні III (пенсійні плани з визначеними виплатами, схеми з визначеними внесками).

Пенсійні системи також відрізняються за розміром коефіцієнту заміщення та іншими показниками. Ці відмінності скоріше обумовлені соціальним вибором, ніж основними структурними особливостями пенсійної системи.

Хоча більшість пенсійних реформ за останні 10 років завершилися запровадженням трирівневих пенсійних систем, дворівневі пенсійні системи все ще залишаються домінуючою моделлю у міжнародній практиці.

Більшість таких систем або вже існують давно або є новими системами у країнах, що розвиваються (часто в Африці). Дворівневі пенсійні системи майже завжди складаються з Рівня I – солідарної системи та Рівня III – добровільних схем.

Одним із ефективних варіантів вирішення пенсійних проблем, пов'язаних зі старінням населення є Рівень II. Єдиним реальним шляхом вирішення питання щодо зменшення навантаження у зв'язку з тим, що все менше працівників повинні фінансувати пенсії для все більшої кількості пенсіонерів, є запровадження часткового фінансування працівниками своїх пенсій через накопичення на індивідуальних рахунках коштів, які інвестуються.

Незважаючи на різноманітність підходів, що існують у світі, досвід пенсійного реформування в інших країнах є дуже корисним для України.

Латинська Америка стала своєрідною світовою лабораторією пенсійного реформування. У деяких країнах, таких, як Аргентина, Еквадор, Коста-Рика й Уругвай, пенсійні системи залишаються переважно солідарними. В інших (Болівія, Мексика, Сальвадор і Чилі) в результаті реформ створено накопичувальні системи обов'язкових індивідуальних пенсійних рахунків, де розмір пенсії визначається залежно від величини доходу, отриманого від інвестування пенсійних внесків. Проміжну позицію займають Перу і Колумбія: вони дають працівникам можливість залишитися в солідарній системі або вступити до накопичувальної.

Чилійська пенсійна реформа 1981 року вважається однією з найбільш новаторських у світі. Необхідність реформи була викликана тим, що податків, які сплачувались працюючими громадянами, не вистачало на виплату пенсій. Здійснення державою доплат призвело до катастрофічного дефіциту бюджету. Новаторство чилійської пенсійної системи полягає в тому, що відповідальність за формування пенсійних накопичень повністю перенесено на самого працівника, який щомісяця перераховує 10% заробітної плати на індивідуальний рахунок, ці кошти інвестуються в економіку країни

приватною керуючою компанією, яку обирає сам громадянин. У Чилі існує відкритий ринок керуючих компаній. На початку реформи їх було 11, пізніше їх кількість зросла до 23, зараз таких компаній залишилось тільки 6. Деякі закрилися, інші укрупнилися шляхом злиття. У Чилі чоловіки виходять на пенсію в 65 років, жінки – в 60 років. Якщо й працівник накопичив достатньо коштів, то може зробити це раніш [63].

Реформа пенсійного забезпечення в Чилі була складовою частиною загальної програми реформування національної економіки, яка передбачала значні заходи щодо реформування фінансової і банківської систем, а також фондових ринків ще до початку проведення власне пенсійної реформи..

Незважаючи на позитивні здобутки чилійської системи пенсійного забезпечення, є і проблеми: частка працюючих, які входять до пенсійної системи, є недостатньо високою та має тенденцію до скорочення (близько 50-60% працездатного населення); система розрахована на осіб зі стабільно високими доходами, які працюють в державному або приватному секторах економіки; рівень адміністративних видатків та комісійних, які беруть приватні пенсійні фонди за свої послуги є високим (2,3-2,5%); відсутність достатньої конкуренції не дозволяє знизити високу вартість адміністрування, що негативно позначається на кінцевому розмірі пенсій.

У матеріалах Програми розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP-II) 2013 р. щодо досвіду запровадження накопичувальних складових пенсійної системи звітуються про країни, в яких накопичувальний II Рівень пенсійної системи вже скасовано, або може припинити своє існування.

Так у пенсійних системах Аргентини і Угорщини, що були реформовані у напрямку запровадження трьох рівнів, обов'язковий накопичувальний II Рівень припинив своє існування. В той же час в Росії II Рівень пенсійної системи може припинити своє існування незабаром.

Отже, доцільним є зосередити увагу на країнах, в яких спостерігається розвиток пенсійних систем та стабілізація ситуації щодо успішного функціонування накопичувальних рівнів.

Виходячи з зарубіжного досвіду щодо реформування солідарної пенсійної системи і впровадження обов'язкових та добровільних пенсійних заощаджень, слід звернути значну увагу на ті країни, де:

1. пенсійна реформа мала успіх та де вона була вдало інтегрована з економічними й політичними реформами, де відбувалося стабільне економічне зростання;
2. процесу планування і підготовки до пенсійної реформи приділялися належна увага і час;
3. вартість переходу від солідарної до накопичувальної системи була головною проблемою під час впровадження пенсійної реформи.

Оскільки в Україні пенсійна реформа почалася набагато пізніше, ніж в більшості країн світу, є можливість перейняти краще з досвіду цих країн. Концепція пенсійного реформування в Україні має включати найбільш перспективні, реально існуючі і прийнятні для нашої країни елементи пенсійних систем світу.

Отже, пенсійне забезпечення осіб похилого віку як форма матеріального забезпечення державою чи іншими суб'єктами пенсійної системи є складовою реалізації конкретних моделей соціального захисту населення в цілому, і його реформування має обмеження, пов'язані з інституціональною основою політичної та економічної систем, рівнем загострення соціальних проблем і механізмами їх вирішення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз фінансово-економічних показників діяльності Пенсійного фонду України

З метою запровадження єдиного порядку і принципів формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України, правління Пенсійного фонду України прийняло постанову від 3 березня 2003 р., якою затвердило Порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України. Цим Порядком визначаються засади бюджетної системи Пенсійного фонду України, її структура, принципи, основи бюджетного процесу та регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету Пенсійного фонду.

Згідно з Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9 серпня 2003 р. джерелами формування коштів Пенсійного фонду України є: страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, крім частини внесків, що спрямовується до накопичувального фонду; інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах; кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду; суми від фінансових санкцій, застосованих відповідно до цього закону та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за ці порушення; благодійні внески юридичних та фізичних осіб; добровільні внески; інші надходження відповідно до законодавства[11].

Найбільшу частку всіх надходжень до ПФУ становлять, як правило, страхові внески. Розмір страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування щорічно встановлює Верховна Рада України

відповідно для страхувальників і застрахованих осіб при прийнятті Закону України "Про Державний бюджет на відповідний бюджетний період".

Страхові внески - це форма резервування заробітної плати, яка забезпечує матеріальні виплати та надання соціальних послуг працівникам в разі настання страхового випадку. Як правило, в пенсійній системі виплата здійснюється у вигляді пенсій. Страховий тариф встановлюється в залежності від імовірності настання ризику.

Страхові внески на державне пенсійне страхування нараховуються на фонд оплати праці та інші виплати, в тому числі в натуральній формі, які підлягають оподаткуванню прибутковим податком з громадян.

Розмір страхових внесків щорічно встановлюється ВРУ у відсотках:

- 1) для роботодавців - до суми фактичних витрат на оплату праці та інших виплат найманим працівникам, які підлягають оподаткуванню прибутковим податком з громадян;
- 2) для фізичних осіб - до сум оподаткованого доходу (прибутку).

В Україні визначено, що єдиний внесок справляється при: торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини, дорогоцінного каміння; відчуженні легкових автомобілів; придбанні нерухомості; наданні послуг стільникового зв'язку.

Таким чином, процес формування доходів ПФУ в економіці країни займає одне з важливих місць, оскільки з теоретичної точки зору, Пенсійний фонд є одним із методів перерозподілу національного доходу держави на користь певних соціальних груп населення. В цілому, виходячи із законодавчо встановлених напрямків надходження коштів до Пенсійного фонду, джерела формування його бюджету можна систематизувати таким чином: власні кошти Пенсійного фонду України; кошти Державного бюджету України; кошти державних позабюджетних цільових фондів.

Основну частку у структурі доходів Пенсійного фонду України становлять власні кошти, однак кошти державного бюджету також

становлять досить велику частку, що є негативним фактором, адже показує неспроможність Пенсійного фонду до самофінансування (рис. 2.1).

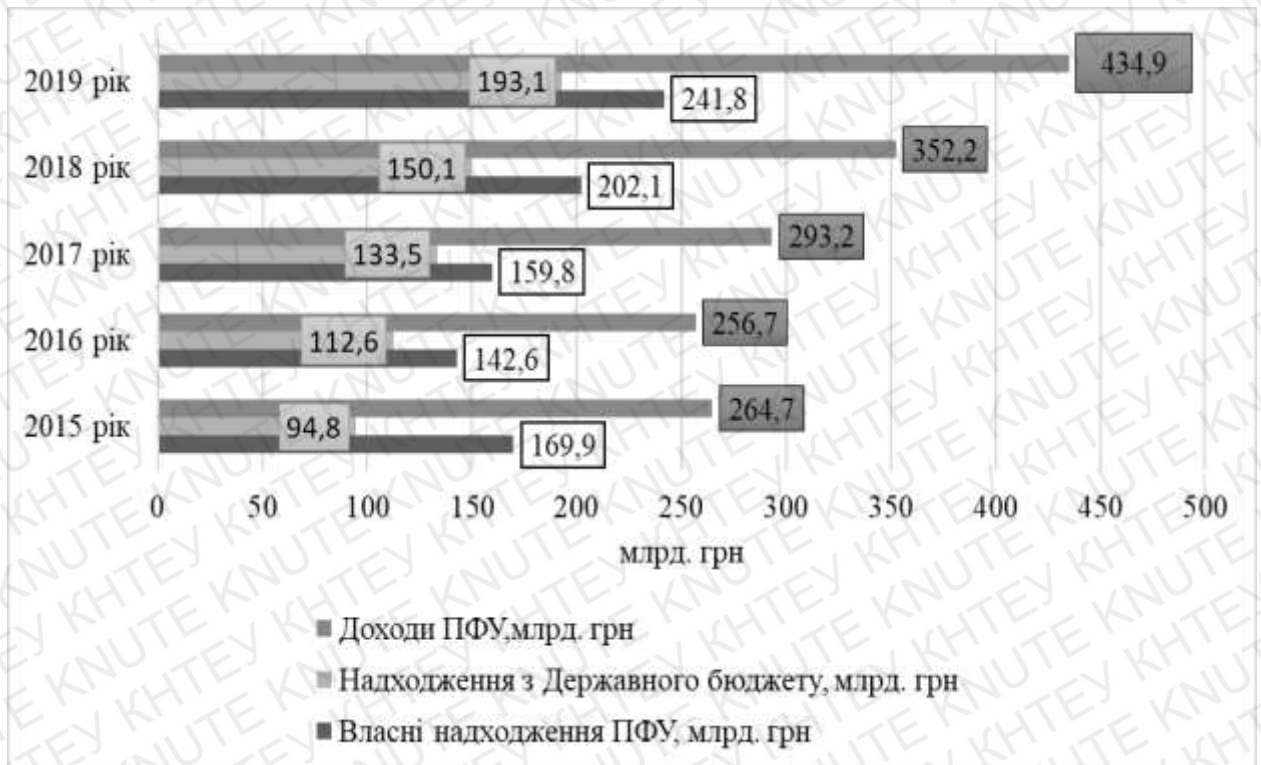

Рис. 2.1. Структура доходів Пенсійного фонду України за 2015 – 2019 роки, млрд грн

Джерело: Складено автором за даними Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>.

Згідно даних рис. 2.1 можна бачити, що доходи Пенсійного фонду України постійно зростають. При цьому значну частину доходів Пенсійного фонду складають власні доходи, що формуються за рахунок надходжень від єдиного соціального внеску.

Відмітимо, що з 01.01.2020 р. Кабінет Міністрів України встановив нові пропорції розподілу єдиного соціального внеску між державними соціальними фондами. Так, на сьогодні ЄСВ розподіляється за основними напрямками загальнообов'язкового державного соціального страхування в наступних пропорціях (згідно Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», зі змінами № 786-ІХ від 14.07.2020) [32]: на випадок безробіття – 4,8058%; в зв'язку із тимчасовою втратою працездатності та страхування від нещасного випадку

на виробництві і професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності – 9,5727%; на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи) – 85,6215%. Планувалося, що зменшення ставки ЄСВ зменшить фіскальний тиск на платників податків, а також сприятиме виведенню заробітних плат «із тіні» і матиме наслідком збільшення бази оподаткування, яке дозволить отримувати надходження ЄСВ на достатньому рівні. Проте, сподівання уряду на те, що зниження ставки єдиного соціального внеску спонукає бізнес легалізувати фонд оплати праці не виправдались. І разом з тим, дефіцит фінансових ресурсів сфери державного соціального страхування, зокрема, Пенсійного фонду України, накладає додатковий тягар на державний бюджет, генеруючи залежність державних фінансів України від боргових ресурсів.

Протягом 2019 року доходи Пенсійного фонду становили 434,9 млрд грн., що майже на 21% більше, ніж у 2018 році, і на 48% більше, ніж у 2017 році.

Тобто, бачимо, що доходи Пенсійного фонду з кожним роком зростають. Таке зростання доходів зумовлено наступними факторами: збільшенням заробітних плат, відповідно і збільшення обсягів страхових внесків по сплаті ЄСВ; регулярне збільшення з 1 жовтня 2017 пенсій (видатків), яке тягне за собою примусове збільшення доходів, пошук джерел задля виконання своїх зобов’язань перед «дебіторами».

Актуальним на сьогодні є питання погашення заборгованості зі сплати страхових внесків до Пенсійного фонду. Станом на 01.01.2019 р. заборгованість за надходженням коштів до ПФУ складала 29,1 млрд. грн, у тому числі:

- заборгованість зі сплати ЄСВ (за даними Державної фіскальної служби України) – 15,2 млрд грн (52,2% загальної суми боргу), з якої заборгованість фізичних осіб-підприємців 7,4 млрд грн;
- з відшкодування пільгових пенсій – 12,4 млрд грн (42,5%);
- з відшкодування наукових пенсій – 0,1 млрд грн (0,4%);

- по фінансових санкціях та пені – 0,5 млрд грн (1,7%);
- з відшкодування регресних вимог – 24,7 млн грн (0,1%);
- недоїмка зі сплати страхових внесків попередніх періодів – 0,9 млрд грн (3,1%).

Із загальної суми заборгованості 6,5 млрд грн, або майже 22,3%, – це борги підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення.

Протягом 2018 року загальна заборгованість з платежів до Пенсійного фонду зросла на 8,1 млрд грн (38,6%), зокрема, борг із відшкодування пільгових пенсій зріс на 1,7 млрд грн, зі сплати ЄСВ – на 6,5 млрд грн, у тому числі відбулось зростання заборгованості фізичних осіб-підприємців у порівнянні з 01.01.2018 на 5,4 млрд грн, або 83,1%, загального росту заборгованості з єдиного внеску.

Основними причинами зростання заборгованості є:

- несплата зобов'язань щодо сум ЄСВ фізичними особами підприємцями;
- відсутність коштів на фінансування заборгованості та поточних зобов'язань державних підприємств з відшкодування сум фактичних витрат на виплату та доставку пільгових пенсій.

Органами Фонду проводилась робота, спрямована на скорочення обсягів заборгованості з платежів до Пенсійного фонду України.

У 2018 році подано позовних заяв до суду про стягнення заборгованості до Фонду на 2,2 млрд грн.

Зростання доходів Пенсійного фонду, в свою чергу, супроводжується зростанням видатків, які також у 2017-2019рр. збільшились майже на 50% (рис.2.2). Причини збільшення видатків подібні до причин збільшення доходів, і крім того, зумовлене старінням населення, зростанням кількості осіб похилого віку, підвищенням тривалості життя, зростанням рівня пенсій.

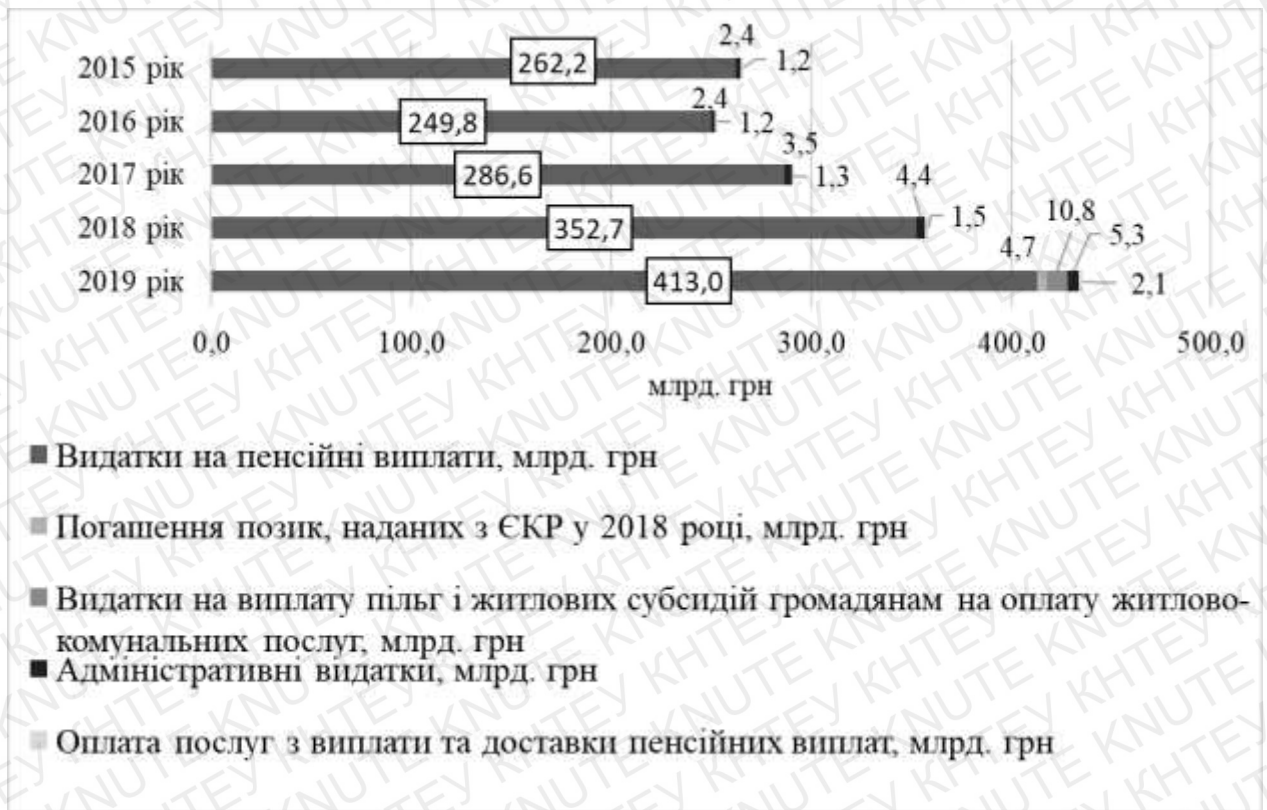

Рис. 2.2. Структура видатків Пенсійного фонду України за 2015 – 2019 роки, млрд. грн

Джерело: Складено автором за даними Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>.

З рис. 2.2 можна бачити, що основну частину видатків Пенсійного фонду України становлять видатки на пенсійні виплати, які починаючи з 2017 року збільшуються, так в 2019 році збільшились видатки порівняно з 2018 роком на 17,09%, проте в 2016 році спостерігається зменшення видатків на пенсійні виплати порівняно з 2015 роком на 4,9%.

Адміністративні видатки Пенсійного фонду в 2015 та 2016 роках були незмінні, проте в 2017 році вони збільшились на 45%, в 2018 році – на 25,7%, а в 2019 році видатки зросли на 20,5%, тобто поступово темп росту видатків на адміністративні витрати зменшується.

Видатки на оплату послуг з виплати та доставки пенсійних виплат в 2015 – 2017 роках майже незмінні, в 2018 році зросли на 15,4%, а в 2019 році порівняно з 2018 роком видатки зросли на 40%.

В 2019 році ще з'явилися видатки на виплату пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, адже з 1 березня 2019 року, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 року № 62 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України», виплату житлових субсидій громадянам, які отримують пенсію почав здійснювати Пенсійний фонд України [33]. Також з'явилися видатки на погашення позик, наданих Єдиним казначейським рахунком Пенсійному фонду у 2018 році для своєчасної та повноцінної виплати пенсій.

Актуальним у нинішніх умовах залишається питання забезпечення реальної фінансової стійкості державного Пенсійного фонду та ефективного управління його фінансовими ресурсами.

Зазначимо, що залучені доходи становлять велику частку бюджету Пенсійного фонду України, що є наслідком незбалансованості системи пенсійного забезпечення. Головними причинами такої ситуації є швидке збільшення кількості осіб пенсійного віку відносно економічно активного населення, повільні темпи зростання мінімальної заробітної плати, а також тіньова зайнятість, політична й економічна нестабільність у державі.

Відмітимо, що бюджет Пенсійного фонду на 2019 рік було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2019 рік» від 16.01.2019 року №142 [34].

Доволі позитивна тенденція власних надходжень Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) спостерігалася починаючи з 2017 року. Так, в 2019 році порівняно з 2017 роком їх питома вага зросла із 43,7% до 57,1%. Зокрема, кошти, надані Державним бюджетом України, в структурі доходів ПФУ зменшились із 55,7% в 2017 році до 42,4% в 2019 р. Така ситуація пояснюється, відповідно, збільшенням надходжень єдиного соціального внеску та їхньої частки в структурі доходів ПФУ. На рис. 2.1 зображено динаміку доходів і видатків Пенсійного фонду України за 2015-2019 роки.

Згідно даних рис. 2.3 можна бачити, що доходи і видатки Пенсійного фонду України постійно зростають. Так, в 2018 році вони склали 353,9 млрд.

грн. До 2017 р. дохідна частина перевищувала видаткову частину бюджету ПФУ, проте це було спричинено покриттям дефіциту ПФУ коштами державного бюджету. В 2018 році ситуація знову погіршилась та видатки в розмірі 358,6 млрд. грн. перевищили самі доходи ПФУ на 4,7 млрд. грн.

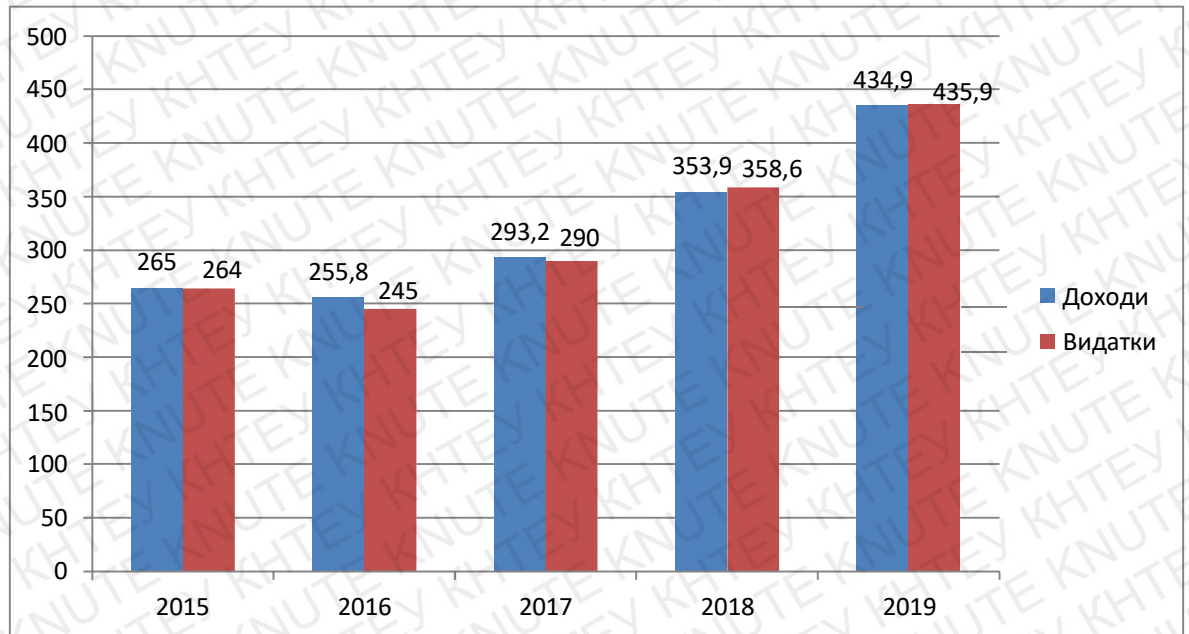

Рис. 2.1. Доходи і видатки Пенсійного фонду України

Джерело: Складено автором за даними Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>.

Важливим для оцінки соціальної захищеності населення, що отримало право на пенсію за віком є здійснення оцінки розмірів державних пенсій в Україні.

Зазначимо, що розмір мінімальної державної пенсії в Україні є досить низьким і не дозволяє громадянам, які набули право на державну пенсію забезпечити свої мінімальні життєві потреби.

В той же час, слід відмітити, що навіть середні розміри пенсій в Україні є не високими, зважаючи на реальну вартість життя в Україні (табл.2.1.).

Таблиця 2.1

Динаміка середніх розмірів пенсій за видами пенсій в Україні

№ з/п	Вид пенсії	станом на 01.01.2018 року, грн	станом на 01.01.2019 року, грн	Відхилення (+, -), грн	темп приросту, %	станом на 01.01.2019 року, грн	станом на 01.01.2020 року, грн	Відхилення (+, -), грн	темп приросту, %
1.	Загалом	2 479,15	2 645,66	166,51	6,71	2 645,66	3 082,98	437,32	16,52
	у тому числі:								
2.	за віком	2 556,68	2 648,24	91,56	3,58	2 648,24	3 064,77	416,53	15,72
3.	з інвалідності	1 952,12	1 994,94	42,82	2,19	1 994,94	2 480,41	485,47	24,33
4.	у зв'язку з втратою годувальника	2 209,46	2 254,57	45,11	2,04	2 254,57	2 699,70	445,13	19,74
5.	за вислугу років	2 335,09	2 476,92	141,83	6,07	2 476,92	2 841,74	364,82	14,72

Джерело: Складено автором за даними Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]: -
Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>.

Останні роки уряд проводить певну роботу з залучення пенсіонерів до отримання пенсій через особові рахунки в банківських установах, що призводить до зменшення адміністративних видатків.

Чисельність одержувачів пенсій через банки, уповноважені на здійснення пенсійних виплат, на 1 січня 2020 року становила 7,5 млн осіб.

Протягом 2017 року збільшилася чисельність одержувачів пенсій через банківські установи, що уповноважені на здійснення пенсійних виплат. Так, якщо на 1 січня 2017 року їх кількість становила 6,9 млн осіб, або 58% загальної чисельності пенсіонерів, то на 1 січня 2018 року – 7 млн осіб, або 60%.

Обсяг пенсійних виплат через поточні рахунки в банківських установах у 2017 році становив 182,9 млрд грн (63,8% видатків на пенсійні виплати), що на 25,4 млрд грн (16,2%) більше, ніж у попередньому році. Відповідно, економія коштів Пенсійного фонду зі сплати поштових послуг з виплати та доставки пенсій становила 309,9 млн гривень. 4,7 млн пенсіонерів (40%) одержують пенсійні виплати через поштові підприємства. Обсяг пенсійних

виплат через поштові підприємства у 2017 році становив 103,8 млрд грн (36,2% видатків на пенсійні виплати), що на 11,3 млрд (12,3%) більше, ніж у попередньому році.

Збільшення чисельності одержувачів пенсійних виплат через банки за 2018 рік на 166,0 тис осіб зумовило зменшення витрат Фонду на оплату послуг з виплати та доставки пенсій. Розрахунково економія видатків Пенсійного фонду України становила близько 70,0 млн гривень.

Обсяг пенсійних виплат через поточні рахунки в банках у 2018 році становив 240,8 млрд грн (68,3% видатків на пенсійні виплати), що на 57,9 млрд грн більше, ніж у попередньому році. 4,3 млн пенсіонерів (37,4%) одержують пенсійні виплати через відділення поштового зв'язку. Обсяг пенсійних виплат через поштові відділення у 2018 році становив 111,8 млрд грн (31,7% видатків на пенсійні виплати).

Збільшення чисельності одержувачів пенсійних виплат через банки за 2019 рік на 298,1 тис осіб зумовило зменшення витрат Фонду на оплату послуг з виплати та доставки пенсій, розрахунково економія видатків Пенсійного фонду України становила близько 66,9 млн грн.

Отже, актуальним наразі є питання погашення заборгованості зі сплати страхових внесків до Пенсійного фонду. Також варто зазначити, що аналіз використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду вказує на те, що пенсійна система України потребує подальших змін та продовження пенсійної реформи.

Отже, за досліджуваний період Пенсійний фонд не зміг забезпечити виплату пенсій лише за рахунок власних надходжень, оскільки, в Україні відзначається низький рівень офіційних заробітних плат, з яких здійснюється відрахування до Пенсійного фонду, що в свою чергу призводить до низької наповнюваності фонду. Незважаючи на те, що частка видатків на пенсійне забезпечення у ВВП постійно зростає, проблема забезпечення більшості пенсіонерів достойною пенсією залишається.

2.2. Особливості формування та використання коштів недержавних пенсійних фондів

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

Система недержавного пенсійного забезпечення становить третій рівень пенсійної системи. Її розбудова здійснюється починаючи з 2004 року після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

В Україні, станом на 2019 р., зареєстровано 62 НПФ і 22 адміністратори пенсійних фондів. Загальна сума накопичених пенсійних активів склала 2 754,2 млн грн (\$100 млн), але це дуже малі кошти з розрахунку на одного учасника НПФ – 3 210 грн (\$115) [12].

В 2019 році кількість учасників недержавних пенсійних фондів склала 5% від офіційно працюючого населення [9]. Громадяни не вкладають кошти у недержавні пенсійні фонди через низьку дохідність. Гранична планка

витрат, встановлена регулятором на рівні 7%, виявилась дуже високою, а реальна дохідність системи за останні п'ять років нижча за інфляцію. В такій ситуації сподіватися на отримання інвестиційного доходу від інвестування у пенсійні активи марно. Також, ставиться під сумнів і питання збереження вартості вкладених на довгострокову перспективу коштів.

В 2018 році, вартість активів недержавних пенсійних фондів, зросла на 11,3% до 2,75 млрд грн. Основні напрями інвестування пенсійних активів на 31.12.2018 – цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабміном (46%), депозити в банках (35,9%), облигації підприємств-резидентів України (10,9%), об'єкти нерухомості (1,7%).

Серед недержавних пенсійних фондів на початок 2019 року найбільший обсяг активів був у корпоративного НПФ НБУ (1,33 млрд грн), НПФ Укрексімбанку (238 млн грн), НПФ "Емерит-Україна" (162 млн грн), пенсійного фонду «Приват Фонд» (144 млн грн), фонду «ОТП Пенсія» (133 млн грн) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

ТОП 5 НПФ за обсягом пенсійних активів у 2019 році

№ п/п	Назва	Активи, тис. грн.	Чиста вартість активів, тис. грн.	Кількість учасників, осіб	Фінансовий результат, тис грн.	
					прибуток	збиток
1	Корпоративний НПФ НБУ	1 327 547	1 325 025	12 449	161 359	0
2	Недержавний корпоративний пенсійний фонд Укрексімбанку	237 985	237 072	5 729	0	0
3	Відкритий НПФ «Емерит - Україна»	162 305	161 817	70 984	0	0
4	Відкритий пенсійний фонд «Приват Фонд»	143 712	143 465	48 778	0	0
5	Відкритий пенсійний фонд «ОТП Пенсія»	132 640	132 023	41 735	0	0

Джерело: Складено автором за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/>.

У розпорядженні Корпоративного НПФ НБУ на 2019 рік налічувалось майже половина всіх коштів 3-го рівня (1 326 млрд. грн.). Водночас, абсолютні показники економічного розвитку України та динаміки НПФ залишаються на низькому рівні. Така тенденція не сприяє нарощуванню фінансового ринку та розширенню діяльності установ такого типу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Частка пенсійних активів недержавних пенсійних фондів у ВВП

Роки	Показники		
	ВВП, млн. грн.	Активи НПФ, млн. грн	Частка пенсійних активів у ВВП, у %
2015	1586915	2469,2	0,156
2016	1988544	1980,0	0,099
2017	2383182	2198,7	0,089
2018	2982920	2465,6	0,083
2019	3558706	2745,2	0,077

Джерело: Складено автором за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/>.

Однією з головних проблем повільних темпів зростання недержавного пенсійного забезпечення залишається недовіра громадян до всього фінансового сектору України. Реальна дохідність пенсійних фондів України упродовж останніх років виявилась нижчою за інфляцію. В такій ситуації неможливо залучати громадян до інвестування активів у будь-які фінансові установи.

Період з 2015 по 2019 рр. характеризується високими показниками інфляції і, як наслідок, низькою дохідністю НПФ (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Пенсійні активи НПФ у порівнянні з інфляцією

Назва	Роки				
	2015-2019	2016-2019	2017-2019	2018-2019	2019
Кількість і частка НПФ дохідність яких перевищує інфляцію	1 (2%)	2 (4%)	16 (29%)	11 (20%)	15 (27%)
Частка НПФ (за вартістю чистих активів) дохідність яких перевищує інфляцію	2%	2%	85%	71%	83%

Джерело: Складено автором за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/>.

Аналізуючи дані таблиці 2.4, слід зазначити, що лише в одному фонді, який включає 2% активів на ринку НПФ, дохідність перевищує інфляцію. Водночас, в інтервалі 3 роки (2017-2019) частка таких фондів становить 29% від загальної кількості й покривають вони понад 85% активів у системі. Це характеризує систему недержавних пенсійних фондів як таку, що включає і діючі, і «заморожені» фонди. Тому висновки робити про неефективність функціонування всієї системи складно. Завдання НПФ полягає не тільки в акумуляції коштів на додаткове до солідарної системи пенсійне забезпечення, а також у збереженні їх вартості, тому фонд повинен ефективно інвестувати.

В Україні інвестиційні фінансові інструменти обмежують змогу отримати інвестиційний дохід, вищий за рівень інфляції, та можливість диверсифікації ризиків. Діюче законодавство, зокрема Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» передбачає загальні кількісні обмеження інвестиційної діяльності з активами НПФ (табл. 2.5.).

Таблиця 2.5

Обмеження інвестування активів НПФ

№	Актив	Обмеження, %
1	Державні цінні папери	50
2	Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати	50
3	Облігації місцевих позик	20
4	Облігації підприємств України	40
5	Акції емітентів України	40
6	Іпотечні облігації	40
7	Цінні папери іноземних емітентів	20
8	Об'єкти нерухомості	10
9	Банківські метали	10
10	Акції, які не перебувають в обігу на біржі	10
11	Зобов'язання однієї юридичної особи	10
12	Цінні папери одного емітента	5

Джерело: Складено автором за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/>.

Варто звернути увагу на те, що найсуворіші обмеження стосуються об'єктів нерухомості, банківських металів та акцій українських емітентів, що не допущені до торгів на фондовій біржі. Через низькі економічні показники України, нерозвинуті ринки капіталу й відсутність належних та надійних

можливостей для інвестування недержавні пенсійні фонди інвестують переважно у державні цінні папери та банківські депозити.

Важливу роль для прискорення розвитку НПФ мають державні стимули. Для недержавного пенсійного забезпечення в Україні застосовують податковий режим, який передбачає звільнення від оподаткування обмеженої суми внесків та інвестиційного доходу й оподаткування пенсійних виплат під час їх здійснення. Отже, учасник НПФ може розраховувати на податкову знижку сплачену із суми, яка не перевищує місячний прожитковий мінімум для працездатної особи станом на 1 січня звітного податкового року (1 921 грн у 2019 р.), помножений на коефіцієнт 1,4 з округленням до 10 гривень, а саме – 2 690 гривень на місяць. За рік ця сума складе 5 810,40 гривень.

Згідно зі ст. 164.2.16 Податкового кодексу України, звільнений від оподаткування внесок роботодавця до НПФ не перевищуватиме 15% нарахованої роботодавцем суми заробітної плати працівнику протягом кожного звітного податкового місяця, за який сплачується пенсійний внесок до НПФ, але не більш ніж 250% мінімальної заробітної плати, встановленої законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Згідно зі ст.170.8.2 Податкового кодексу України, адміністратор НПФ, як податковий агент, має утримувати податок з недержавних пенсійних виплат та перераховувати його до бюджету (табл.2.6).

Таблиця 2.6.

Оподаткування пенсійних виплат учасників недержавного пенсійного забезпечення

№ п/п	Вид пенсійної виплати	База оподаткування	Ставка податку
1	Пенсійна виплата на визначений строк (але не менш ніж на 10 років) або довічний анuitет	60% суми періодичної виплати	19,5%: 18% (податок на доходи фізичних осіб) + 1,5% (військовий збір)
2	Одноразова виплата, зокрема у зв'язку з достроковим припиненням контракту з НПФ про недержавне пенсійне забезпечення у визначених законом випадках	100% суми одноразової виплати	
3	Одноразова виплата спадкоємцю	100% суми одноразової виплати	За правилами оподаткування

Участь у НПФ дозволяє громадянам отримувати три види пенсійних виплат: довічний анuitет; пенсійні виплати не менш ніж на 10 років; одноразова виплата у разі настання інвалідності або смерті.

На сьогоднішній день існує низка негативних чинників, що впливають на результати діяльності НПФ. Одним з головних чинників є недостатня розвиненість ринку капіталів, що проявляється у обмеженості інструментів для інвестування активів у пенсійні фонди. Зараз інвестування відбувається переважно у депозити та облігації.

Суттєвий вплив на діяльність НПФ має низька довіра населення, недостатній рівень доходів громадян, незацікавленість роботодавців, слабкий фінансовий ринок.

Для пошуку шляхів покращення ситуації варто звернутися до досвіду зарубіжних країн, де стали надзвичайно популярними пенсійні плани з автоматичним зарахуванням до накопичувальної пенсійної системи та можливістю виходу з такої системи. Вони передбачають автоматичне зарахування громадян до такого пенсійного фонду та надають право виходу з нього на добровільній основі через визначений термін. У цих країнах сплачувати пенсійні внески мають роботодавці або працівники, або роботодавці та працівники разом. Розмір обов'язкових внесків періодично збільшується до того рівня, який може забезпечити формування достатнього обсягу пенсійних активів напередодні виходу на пенсію.

Досвід показує, що переважна більшість громадян не виходять з системи автоматичного зарахування і продовжують сплачувати внески. Ідея надання можливості виходу з пенсійного плану обґрунтовується тим, що не всі мають достатній дохід, щоб заощаджувати на пенсію, і вихід з пенсійного плану допоможе їм уникнути додаткових боргів.

Отже, варто зазначити, що на сучасному етапі економічної розбудови суспільства більшість населення України не заощаджує кошти, або не має змоги заощадити на пенсію, мало знає про недержавні пенсійні фонди,

погано орієнтується у фінансових питаннях, не довіряє фінансовим установам. Тому, для зміни ситуації на краще, необхідно вжити ряд заходів:

- зміцнити довіру населення до недержавних пенсійних фондів, підвищити обізнаність через засоби інформації та проводити роз'яснення на підприємствах та в навчальних закладах;
- створити надійні фінансові інструменти для фінансування у пенсійні активи та фінансові ринки для збільшення інвестицій;
- розробити розумні фінансові стимули для розміщення заощаджень.

Відмітимо, що реалізація зазначених заходів дозволить підвищити ефективність функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні, а це, в свою чергу, дасть змогу покращити рівень соціальної захищеності пенсіонерів за рахунок зростання розмірів пенсійних виплат з недержавних пенсійних фондів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасні проблеми пенсійного забезпечення населення

Пенсійне забезпечення є однією з основних гарантій матеріального забезпечення непрацездатних громадян. Для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично стає основним джерелом їх існування. Відповідно до ст. 46 Конституції України, пенсія має забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством. На жаль, сьогоднішні реалії такі, що ця вимога Конституції України не дотримується державою.

Створення умов для гідної результативної праці є провідним важелем забезпечення практичної реалізації людського потенціалу нації. Реалізація права людини на працю відіграє визначальну роль у процесі її соціалізації, створює мотивацію для самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу нації. Оптимізація структури зайнятості, трансформація системи оплати праці та удосконалення регулювання ринку праці не лише дозволять досягти суттєвого підвищення рівня життя широких верств населення, але й сприятимуть наближенню соціальної структури до європейських зразків: подоланню масштабної бідності, створенню чисельного середнього класу, зменшенню рівня соціального розшарування.

Аналіз системи державного пенсійного страхування України показав, що на сьогодні вона є не стійкою. Основними причинами є розбалансованість бюджету Пенсійного фонду України, що в свою чергу пов'язана зі зростанням видатків на численні виплати, не підкріплені адекватними надходженнями страхових платежів і щорічне збільшення залежності ПФУ від державного бюджету України.

Серед основних причин фінансової незбалансованості Пенсійного фонду України можна виділити такі:

1) в Україні повною мірою функціонує лише солідарний рівень пенсійного страхування, тоді як впровадження II рівня (обов'язкової накопичувальної системи) постійно відкладається, розвиток добровільного пенсійного страхування обмежується нерозвиненістю фондового ринку, низьким рівнем доходів і недовірою населення до фінансових інститутів;

2) чинна система державного пенсійного страхування залежна від демографічної ситуації в країні, якій притаманне старіння населення;

3) середній і малий бізнес відчують великий податковий тягар, що активує зростання неофіційних заробітних плат та зайнятості в цілому, що в свою чергу звужує базу нарахування пенсійних внесків;

4) населення країни має високий рівень недовіри як до державної, так і недержавної складових пенсійної системи, відсутні стимули до платежів страхових пенсійних внесків. Потрібно зазначити, що ці фактори тісно пов'язані один з одним. Притаманна їм пропорційна взаємозалежність може змінитись обернено пропорційно. Так, чергове підвищення ставок страхових пенсійних внесків може призвести не до зростання доходів ПФУ, а до їх падіння через зниження збирання.

5) непропорційне збільшення розмірів пенсійних виплат, що не базуються на фактичній сплаті страхових внесків;

6) низький рівень оплати праці та заборгованість з виплати заробітної плати;

7) наявність заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування серед підприємств, установ і організацій;

8) підвищення мінімального розміру пенсії за віком до рівня прожиткового мінімуму, що не узгоджено із зростанням заробітної плати та реальними фінансовими можливостями державного Пенсійного фонду;

9) недостатня диверсифікованість методів пенсійного страхування тощо.

Всі вищеназвані причини призводять до руйнування пенсійної страхової системи, оскільки витрати на пенсійне забезпечення покриваються лише на 65% надходженнями від страхових внесків [75]. Якщо не змінити ситуацію, страхові принципи в пенсійному забезпеченні буде знівельовано.

Упродовж 2014–2017 рр. у реформуванні пенсійної системи було здійснено ряд важливих кроків, спрямованих на зменшення нерівності між працівниками та пенсіонерами. Зокрема, скасовано так звані спеціальні пенсії, розпочато обмеження пільг із дострокового виходу на пенсію. Однак усе це – тільки початок роботи, яка потребує першочергової уваги урядовців і парламентаріїв. Зокрема, й за такими напрямками:

1. Забезпечення адекватної та справедливої індексації пенсій. Існуючий порядок індексації грошових доходів населення виключає з об'єктів індексації соціальні виплати, які визначаються залежно від прожиткового мінімуму, зокрема пенсії, обчислені з урахуванням абзацу першого частини першої ст. 28 ЗУ "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (встановлює мінімальний розмір пенсії за віком у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність), додаткові пенсії, підвищення, компенсаційні виплати, надбавки та інші доплати до пенсії, які визначаються залежно від прожиткового мінімуму. За умови відповідності динаміки прожиткового мінімуму індексу споживчих цін такий порядок можна вважати обґрунтованим. Однак цей новий порядок перерахунку жодного разу не застосовувався на практиці, з 2014 р. дію частини другої ст. 42 ЗУ "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" зупинено до стабілізації економічної ситуації в країні. Унаслідок критично недостатньої та несправедливої індексації найбільшою мірою від інфляції потерпають літні люди з найнижчими пенсіями, збільшується рівень бідності пенсіонерів відносно доходів працюючих. Заплановане щорічне підвищення прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, у кращому випадку дасть змогу зменшити вплив поточної інфляції, але не надолужить минулорічних втрат купівельної спроможності пенсій. Нинішній розмір

встановленого прожиткового мінімуму дуже сильно відстає від сучасного рівня цін. Якщо за абсолютний критерій бідності пенсіонерів брати не законодавчо встановлений, а фактичний розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, то понад 80% пенсіонерів перебувають за межею бідності. Оскільки номінальні показники зарплат зростали значно швидше, ніж пенсії, пенсіонери стали біднішими не лише порівняно з фактичною вартістю життя, а й порівняно з доходами працюючих. За даними ПФУ, середній розмір пенсій на кінець 2016 р. становив 1700 грн. — це лише 39% від середнього розміру зарплат, тоді як в кінці 2014–2015 рр. відповідне співвідношення становило близько 46%. Половина пенсіонерів в кінці 2016 р. одержували виплати в розмірі не вище 1355 грн. Найбільше зростання заробітної плати та пенсії простежується в 2017 році: рівень зарплати склав 6273 грн., та збільшився в порівнянні з 2016 роком на 1791,1 грн., або на 39,96%, а зростання пенсії склало 650,9 грн., або 35,6% і становило 2479,2 грн. Але, відбулося фактичне збільшення лише номінального доходу населення, оскільки середній рівень інфляції за проаналізований період склав 118,96%, та зробив неможливим збільшення реальних доходів населення.

Проблема підтримання купівельної спроможності пенсій найгостріше виявляється під час криз, коли фінансові можливості держави особливо обмежені. За неможливості виконати публічні пенсійні зобов'язання у повному обсязі необхідно сконцентрувати зусилля на підтримці найбільш нужденних, щоб не допустити поляризації в розмірах пенсій, запобігти зростанню рівня та глибини бідності пенсіонерів. Необхідна нова формула індексації пенсій у кризових умовах. Така "кризова" формула має враховувати співвідношення між розмірами законодавчо встановленого і розрахованого за фактичними цінами прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

2. Прозорість і послідовність у реформуванні пенсійних пільг. Упродовж 2014–2017 рр. кілька разів до законодавства вносилися зміни,

спрямовані на обмеження пільг щодо раннього виходу на пенсію. Проте ці зміни зводяться до механічного підвищення параметрів дострокових пенсій (збільшення тривалості необхідного страхового стажу/вслуги, підвищення або встановлення мінімального пенсійного віку) і не супроводжуються жодними заходами щодо посилення безпеки праці, поліпшення виробничого оточення, стимулювання здоров'я, зберігаючої поведінки працівників тощо. Перелік категорій працівників, які мають право дострокового виходу на пенсію, порядок ідентифікації шкідливих чинників на робочому місці та умови дострокового виходу на пенсію залишаються необґрунтованими, не враховують реалій сучасної структури зайнятості і посилюють нерівність між працівниками та пенсіонерами. Система стає дедалі більш складною й непрозорою, при цьому частина пільг набувають фіктивного характеру. Зокрема, встановлення вікової межі для виходу на пенсію за вислугу років фактично перетворює пенсії за вислугу років на дострокові пенсії за віком. Водночас загострюється питання щодо механізмів фінансування виплати пенсій у період до досягнення загальноновстановленого пенсійного віку. На тлі різкого зниження розміру єдиного соціального внеску для роботодавців (до 22%), повного звільнення найманих працівників від сплати єдиного соціального внеску та анонсованих структурних реформ (зокрема ліквідації значної кількості вугледобувних шахт) фінансування дострокових пенсій стає серйозним викликом для солідарної системи. Інше джерело додаткових надходжень, втрачене солідарною системою, — вищий розмір єдиного внеску, сплачуваний працівниками, які мали право на так звані спеціальні пенсії. З червня 2015 р. спецпенсії не призначаються і не перераховуються, але різниця між "звичайними" та спеціальними пенсіями, призначеними до цього часу, може зберігатися ще досить довго (залежно від темпів актуалізації звичайних пенсій і природного убутку одержувачів спецпенсій), а отже, швидкого скорочення бюджетних видатків за цією статтею не варто очікувати. Вірогідне збільшення навантаження достроковими пенсіями на солідарну систему в умовах різкого скорочення обсягів власних надходжень і

консолідації бюджетних видатків зумовлює високі ризики подальшого зниження реальних доходів пенсіонерів. Реформування пенсійних пільг щодо раннього виходу на пенсію за віком або за вислугу років потребує науково обґрунтованої ревізії переліку категорій працівників, які мають право дострокового виходу на пенсію, та розроблення нового порядку ідентифікації шкідливих чинників на робочому місці. Для здійснення науково-експертного дослідження умов праці може бути залучена технічна та фінансова допомога міжнародних організацій і донорів. Умови дострокового виходу на пенсію мають бути обґрунтовані та збалансовані як за професійною, так і за гендерною ознаками. По найнебезпечніших видах робіт/виробництв має бути встановлене обмеження за максимальною тривалістю стажу. Для фінансування дострокових пенсій необхідно запровадити корпоративні (професійні) пенсійні програми через систему недержавного пенсійного забезпечення та страхування життя із широким залученням усіх сторін соціального діалогу.

3.2. Основні напрями реформування пенсійної системи

Для України проблема пенсійного забезпечення є надзвичайно актуальною, тому що на даному етапі відбувається такий процес як «старіння нації», що призводить до збільшення кількості людей пенсійного віку та зростання пенсійного навантаження на працюючих. В результаті маємо незбалансованість доходів і витрат Пенсійного фонду. Тому необхідно з'ясувати шляхи реформування пенсійної системи України, опираючись на досвід інших країн з розв'язання цього питання.

Розвиток і функціонування економіки з соціальним спрямуванням призводить до усвідомлення природи реалій «видатки держави – потреби населення». Існуючий механізм системи соціальних гарантій, за своєю сутністю, виключив можливості особистої участі, спрямованої на

закріплення соціальної захищеності пенсіонерів. Соціально орієнтована ринкова економіка життєздатна лише до тих пір, поки дотримуються необхідні межі соціального захисту, за якими розпочинається соціальне утриманство. Забезпечити гідне життя людям похилого віку, посилити оптимізм і впевненість у завтрашньому дні осіб, які працюють покликана реформа системи пенсійного забезпечення. З цією метою необхідно:

- стабілізувати солідарну пенсійну систему, зокрема шляхом подальшої легалізації та детінізації заробітної плати;
- підвищити якість обслуговування пенсіонерів шляхом запровадження сучасних інформаційних технологій;
- запровадити накопичувальну пенсійну систему шляхом нормативно-методичного забезпечення переходу до паралельних систем загальнообов'язкового та добровільного пенсійного страхування на основі персоналізованих пенсійних внесків;
- удосконалити законодавство щодо пенсійного забезпечення окремих категорій осіб шляхом створення та запровадження обов'язкової професійної пенсійної системи, яка визначатиме умови та порядок обов'язкового пенсійного забезпечення окремих категорій осіб, зайнятих на роботах із шкідливими та важкими умовами праці, або тих, що працюють на посадах і за професіями, зайнятість на яких дає право на призначення пенсії на пільгових умовах чи за вислугу років;
- урегулювати питання щодо пенсійного забезпечення батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, які здійснюють виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- збільшити розмір пенсії за особливі заслуги перед Україною матерям, які народили п'ятеро і більше дітей та виховали їх до досягнення шестирічного віку[61, с.19].

Пенсійна система лише тоді може вважатись досконалою, коли вона є фінансово стабільною і захищеною від ризиків.

В останні роки спостерігається значний рівень дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, що негативно впливає на його основну діяльність, щодо підвищення рівня соціальної захищеності пенсіонерів. Виходячи з вищезазначеного, задля зменшення поточного дефіциту бюджету ПФУ слід скасувати обмеження щодо сум, на які нараховуються страхові внески та посилити контроль за ефективністю управління коштами загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, скасувавши практику фінансування адміністративних витрат ПФУ з його власних коштів.

Поступове підвищення пенсійного віку за оцінками фахівців зменшує дефіцит бюджету ПФУ. Так, у 2017 році дефіцит бюджету ПФУ з використанням поступового варіанту зменшено на 30 млрд гривень у порівнянні з 2016р. і склав 56,1 млрд.грн. [34]. Проте, підвищення, таким чином, пенсійного віку призведе лише до часткового та тимчасового балансування бюджету ПФУ проте водночас – до загострення ситуації у суміжних секторах суспільства, зокрема:

1. Ускладнить ситуацію на ринку праці та створить додатковий тиск на службу зайнятості, загостривши проблему окрім «першого робочого місця» проблемою працевлаштування осіб передпенсійного віку.
2. Може створити негативний вплив на рівень народжуваності.
3. Збільшення нормативного страхового стажу з 20-25 років до 30-35 років призводить до зменшення одразу на 10 років понаднормативного стажу, за який отримуються підвищення пенсій, і це суттєвим чином вплине на доходи пенсіонерів.
4. Підвищення пенсійного віку в Україні не має підтримки суспільства. Відповідно до результатів дослідження суспільної думки, більше респондентів підтримують зменшення пенсійного віку для чоловіків до 55 років, аніж підвищення пенсійного віку для жінок. [1].

Отже, є зворотний ефект в пенсійній системі внаслідок ймовірного підвищення пенсійного віку з одночасним подовженням страхового стажу

має бути врахований при визначенні доцільності та конкретних форм реалізації цієї складової пенсійної реформи.

Пенсійні системи удосконалюються практично в усьому світі, насамперед у країнах з високорозвиненими суспільними відносинами. Це зумовлено тенденціями старіння населення. Тому, крім підвищення пенсійного віку, запроваджуються інші, побудовані на принципово нових засадах, системи пенсійного забезпечення, які розосереджують ризики і послаблюють їхній вплив. Для України найбільш прийнятною є багаторівнева пенсійна система. З урахуванням цього пенсійну реформу слід проводити за трьома напрямками: реформування солідарної системи, створення обов'язкової накопичувальної системи і розвиток добровільної накопичувальної системи. Реформування пенсійної системи має бути підкріплене адекватними змінами в оподаткуванні, які заохочували б роботодавців і найманих працівників до накопичення та інвестування пенсійних заощаджень. З цією метою необхідно: знизити ставки оподаткування доходів фізичних осіб, що сприятиме підвищенню доходів населення та їх легалізації і збільшенню пенсійних внесків; звільнити від оподаткування частину доходів фізичних та юридичних осіб, яка спрямовуватиметься в накопичувальну пенсійну систему; звільнити від податку на прибуток інвестиційні доходи, одержані від вкладення пенсійних коштів; включити до системи оподаткування доходів фізичних осіб виплати з накопичувальної пенсійної системи; звільнити суб'єктів господарювання, які управляють пенсійними коштами, від податку на додану вартість послуг з обслуговування пенсійних активів, оскільки це призводить до адекватного зменшення пенсійних виплат; розробити правовий та економічний механізми залучення доходів, одержаних від легалізації та податкової амністії, до недержавних пенсійних фондів[75].

Одним з основних, і чи не найголовнішим, напрямом поліпшення фінансування пенсійного страхування населення є виведення заробітної плати з тіні. Це можна зробити, шляхом зменшення податкового тягаря на

неї. Існуюча в даний час система оподаткування доходів громадян, завдяки високій ставці, не стимулює отримання таких заробітків через касу підприємства, а створює об'єктивні умови для їх приховування та отримання у вигляді готівки. При цьому працівник економить на податках, але втрачає на послугах державного соціального страхування. Роботодавець заощаджує на сплаті відрахувань у соціальні фонди, що для нього є досить вагомим джерелом отримання додаткового незаконного прибутку [1].

До найголовніших пріоритетів реформування солідарної пенсійної системи на сучасному етапі слід віднести вдосконалення механізму індексації пенсій з метою підтримки купівельної спроможності доходів та запобігання бідності пенсіонерів порівняно з рештою населення.

Проблеми індексації пенсій існують і в розвинутих країнах. Це пов'язано з недосконалістю індексації пенсій на інфляцію: певний лаг між зростанням загальних доходів населення та індексацією пенсій у зв'язку із зростанням цін загрожує поширенням бідності непрацевдатних громадян відносно середніх стандартів суспільства, постійним відставанням купівельної спроможності пенсій.

Важливим залишається питання щодо ліквідації пільгових дострокових пенсій. Існування значної системи пенсійних пільг, успадкованої від радянських часів, є одним з головних чинників, що здійснює дестимулюючий вплив на економічну активність населення України. Право виходу на пенсію раніше встановленого віку не може вважатися адекватною компенсацією за працю у шкідливих умовах чи особливий характер роботи. Для кожної окремої людини і для суспільства загалом набагато важливіше (і, зрештою, вигідніше) запобігти втратам здоров'я через несприятливі умови на робочому місці, зберегти і подовжити тривалість активного періоду життя. Натомість можливість раніше вийти на пенсію може бути навіть стимулюючим чинником для зайнятості в подібних умовах. При цьому роботодавцеві часто буває дешевше сплачувати внески чи компенсацію на виплату дострокової пенсії, ніж покращувати умови праці.

Накопичувальна складова пенсійної системи, спрямована на виховання економічної самостійності та відповідальності громадян за стан особистого матеріального добробуту після виходу на пенсію. Це повинно змусити людей уже сьогодні замислитися над тим, що вони отримають по завершенні своєї трудової діяльності та, підвищити їх зацікавленість у контролі за належною сплатою роботодавцями страхових внесків до Пенсійного фонду.

Створення другого рівня пенсійної системи означатиме запровадження в нашій країні системи загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Суть такої системи полягатиме у тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишиться незмінним) накопичуватиметься у єдиному Накопичувальному фонді і обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески. Ці кошти інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами здійснюватимуть компанії з управління активами (для яких ця діяльність є професійною і буде ліцензуватись), обраними на конкурсній (тендерній основі). При інвестуванні пенсійних активів компанії будуть діяти згідно з вимогами законопроектів щодо напрямків інвестування, ринків на яких можна буде здійснювати інвестиції та вимог щодо диверсифікації (вкладання коштів у різні напрямки) інвестиційних вкладень. Безпосереднє зберігання пенсійних активів буде здійснювати банківська установа - зберігач, яка буде нести відповідальність за цільове використання цих активів. Кошти, що обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатись ними при досягненні пенсійного віку (або, у випадках передбачених законом, раніше цього терміну, наприклад у випадку інвалідності). Виплати з Накопичувального фонду будуть здійснюватись додатково до виплат із солідарної системи. Введення Другого рівня пенсійного страхування дозволить:

- збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу;
- посилити залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи, а отже посилити зацікавленість громадян та їх роботодавців у сплаті пенсійних внесків;
- зменшити "податковий тиск" на фонд оплати праці роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, що здійснюватиметься із заробітку працівника;
- успадковувати кошти, обліковані на персональному пенсійному накопичувальному рахунку, родичам застрахованої особи;
- створити потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки;
- розподілити ризики виплати низьких розмірів пенсій між першим та другим рівнем пенсійної системи, і таким чином застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань у економічному розвитку держави;
- підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функції управління пенсійними активами[61].

Слід відмітити, що учасниками цієї системи будуть особи, яким на дату запровадження системи виповнилося не більше 35 років. Ставку страхового внеску на дату впровадження системи передбачається встановити у розмірі 2 % із подальшим її щорічним підвищенням на один відсоток до досягнення 7 %. Адміністрування страхових внесків накопичувальної системи здійснюватиметься через Пенсійний фонд України. Через 2 роки після запровадження сплати страхових внесків до накопичувальної системи її учасники матимуть можливість направити свої пенсійні кошти до обраного недержавного пенсійного фонду. Це дозволить застрахованим особам самостійно вирішувати, яка інвестиційна політика є найбільш прийнятною

для інвестування їх пенсійних заощаджень, а отже - в більшій мірі впливати на розмір своєї майбутньої пенсії [12, с.13].

Третій рівень пенсійного забезпечення створюється у вигляді системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення за пенсійними схемами з визначеними внесками, які вимагають менших адміністративних витрат. Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди, які за типами поділятимуться на відкриті, корпоративні та професійні. Іншою формою заощаджень у межах третього рівня є відкриття пенсійних депозитних рахунків у банківських установах або страхових організаціях за ініціативою окремої особи.

Станом на 30.06.2018р. в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 65 недержавних пенсійних фондів та 40 адміністраторів НПФ. Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно.

Найважливішими умовами ефективного проведення пенсійної реформи цілому та запровадження накопичувальної пенсійної системи, зокрема, мають бути: повернення довіри громадян до фінансових установ та до органів державної влади; безумовне дотримання принципів верховенства права, незворотності в часі дії законів; забезпечення законодавчо встановлених державних гарантій окремим категоріям населення та ін. Вдосконалення концепції і параметрів обраної моделі пенсійної системи з урахуванням національної специфіки і її потенціалів дозволить забезпечити високі соціальні стандарти життя громадян непрацездатного віку та реалізувати задекларовані принципи соціальної держави в Україні.

Отже, стан пенсійної системи та економічний ефект від реформування свідчать про необхідність подальшого проведення пенсійної реформи в Україні з урахуванням заходів загальноекономічного характеру. Реалізація основних завдань реформування пенсійного забезпечення дасть

зможу перейти до більш високих стандартів матеріального забезпечення пенсіонерів та досягти бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду.

На початковому етапі функціонування обов'язкових накопичувальних пенсійних програм держава повинна відігравати ключову роль в організації ефективної системи захисту пенсійних активів громадян. Серед комплексу заходів щодо формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм першочерговими повинні стати: активізація перетворень в інституційній і нормативно – правовій базі функціонування другого рівня, а також фондового ринку країни; визначення інструментів та напрямів інвестування пенсійних активів; організація багатоступеневою контролю у системі накопичувального пенсійного страхування із залученням широкого кола суб'єктів другого рівня; проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо підвищення довіри у громадян до накопичувальних пенсійних програм; забезпечення реалізації права громадян на обсяг пенсійних виплат, що відповідає сумі накопичених внесків та інвестиційного доходу від їх інвестування; надання оперативної інформації населенню про динаміку зміни вартості пенсійних активів другого і третього рівнів національної пенсійної системи.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми реалізації пенсійного страхування в контексті світового і вітчизняного досвіду, що дало змогу обґрунтувати такі висновки і пропозиції теоретичного та прикладного характеру.

По-перше, однією із найважливіших складових фінансової системи є система пенсійного страхування. Вона виступає не лише своєрідним індикатором досконалості розвитку соціальної сфери, а й результуючим показником трудового вкладу членів суспільства у досягнення прогресу. Пенсійна система відіграє вирішальну роль не лише в соціальному і суспільно-політичному житті країни, а й в її фінансовій системі, впливаючи на формування і перерозподіл грошових ресурсів в регіональному і галузевому аспектах. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення пенсійної системи у відповідності до потреб суспільства і реального рівня економічних досягнень. Із введенням в дію з 01 січня 2004 року Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачається запровадження такої системи пенсійного страхування, яка б базувалася на чіткому розподілі матеріального забезпечення в старості залежно від трудової участі громадян у здійсненні соціального внеску до системи пенсійного страхування.

По-друге, аналіз пенсійних систем більшості країн з розвиненою економікою дозволяє зробити висновок про те, що пенсійне забезпечення у світі явно еволюціонує від державно-розподільних до змішаних і далі – до приватно накопичувальних систем. Хоча малоімовірно, що останні в найближчому майбутньому стануть переважаючими. Як видно, «секрет» успіхів пенсійних систем країн Заходу полягає у встановленні державою

чітких правил створення пенсійних нагромаджень при передачі обов'язків по формуванню пенсій і управлінню пенсійними активами у приватний сектор.

По-третє, дослідивши динаміку основних фінансових показників Пенсійного фонду України можна говорити про те, що недотримання основних економічних законів при формуванні бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків. У ході аналізу діяльності ПФУ було виявлено, що її головною проблемою є дисбаланс дохідної та видаткової частин бюджету як наслідок системного порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту.

За таких умов порушується принцип загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, визначений ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», щодо обов'язкового фінансування за рахунок коштів Пенсійного фонду витрат, пов'язаних із виплатою пенсій та наданням соціальних послуг в обсягах, передбачених цим законом, і відкладається на невизначений термін перетворення Пенсійного фонду в самоврядну, самоокупну організацію.

Обгрунтовано, що рівень пенсійних виплат для забезпечення мінімальних потреб більшості непрацездатного населення України є недостатнім. Щорічне зростання номінального розміру пенсій, враховуючи показники інфляційного тиску, повністю нівелюється факторами макроекономічної нестабільності.

По-четверте, на початковому етапі функціонування обов'язкових накопичувальних пенсійних програм держава повинна відігравати ключову роль в організації ефективної системи захисту пенсійних активів громадян. Через свої основні фінансові інститути – Національну комісію з цінних паперів і фондового ринку і Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, вона запропонувати надійний механізм державного регулювання фінансових відносин у системі

накопичувального пенсійного страхування і організувати дієвий державний контроль за збереженням і використанням її пенсійних активів.

Встановлено, що серед комплексу заходів щодо формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм першочерговими повинні стати: активізація перетворень в інституційній і нормативно – правовій базі функціонування другого рівня пенсійної системи, а також фондового ринку країни; визначення інструментів та напрямів інвестування пенсійних активів; організація багатоступеневою контролю у системі накопичувального пенсійного страхування із залученням широкого кола суб'єктів другого рівня; проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо підвищення довіри у громадян до накопичувальних пенсійних програм; забезпечення реалізації права громадян на обсяг пенсійних виплат, що відповідає сумі накопичених внесків та інвестиційного доходу від їх інвестування; надання оперативної інформації населенню про динаміку зміни вартості пенсійних активів другого і третього рівнів національної пенсійної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України «Щодо балансування фінансового стану Пенсійного фонду України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/297/#_ftnref12.
2. Баранова Н., Поляк Н. Удосконалення соціальних стандартів у системі соціального забезпечення // Україна: аспекти праці . – 2012. – № 2. – С. 21-25.
3. Биліна О. Для стабільності реформи / О. Биліна // Вісник Пенсійного фонду України. – 2016. – №7. – С. 18-19.
4. Буряченко О.Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення : дис. ... канд. екон. наук. : 25.00.01 / Олександр Євгенійович Буряченко. – Одеса, 2017. – 252 с.
5. Горюк Н. Пенсійна реформа в Україні: рух до обов'язкової накопичувальної пенсійної системи// Проект розвитку фінансового сектору/USAID. – Червень 2015. - с. 2-20 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pension.kiev.ua/fijes_ua.pdf.
6. Державна політика в соціогуманітарній сфері : підручник / [авт. кол.: В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. : НАДУ, 2012. – 284 с.
7. Жуковська А.Ю. Соціальні стандарти у сфері доходів населення та проблематика їх запровадження в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 11(101). – С. 181-189.
8. Завора Т.М. Сучасний стан та перспективи розвитку пенсійної системи України / Т.М. Завора // Економіка та регіон. – ПолтНТУ, 2014. – №1(28) – С. 101.

9. Кириленко О.П., Козак Г.І. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів// Фінанси України. – 2013. - №2. – с.38 – 49.
10. Коваль О.П. Концептуальні засади інвестування пенсійних активів// Фінанси України. – 2015. - №1. – с.101 – 107.
11. Коваль О.П. Місце і роль загальнообов’язкової накопичувальної складової в багаторівневій пенсійній системі України: антикризовий аспект// Фінанси України. – 2014. - №6. – с.89 – 98.
12. Коваль О.П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2015. – С. 11-15.
13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
14. Концепція соціального забезпечення населення України: Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993р. №3758-ХІІ.
15. Линдюк О. А. Досвід державного регулювання фінансового забезпечення пенсійних систем країн Латинської Америки та його значення для України / О. А. Линдюк // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. – Вип. 3 (6). – С. 172-181.
16. Линдюк О. А. Інноваційна модель пенсійної системи України у вимірах людського розвитку / О. А. Линдюк // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2012 р.) : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1. – С. 302-304.
17. Лібанова Е.М. Пенсійна реформа в умовах кризи // Праця і зарплата. – 2014. – № 45(673). – С. 4-5.
18. Ломанов І. Додаткове пенсійне страхування // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. - №3. – с. 20-23.

19. Лопаків В.С. Історія розвитку пенсійного забезпечення в Україні / В.С. Лопаків // Інтелігенція і влада : наук. зб. / Одес. нац. політехн. ун-т. – Одеса. : 2011. – Вип. 22 Сер.: Історія. – С. 132–138.
20. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій / НАН України; Інститут демографії та соціальних досліджень; Державний комітет статистики України / Е.М. Лібанова (ред.). — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2012. — 356с.
21. Бюджет Пенсійного фонду на 2019 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>.
22. Максимчук Є.О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску//Наукові праці НДФІ. – 2011. - №14(45). – С. 102-110.
23. МакТаггарт Г. Обовязкова накопичувальна система: чому вона потрібна? Пенсійна реформа в Україні. Загальнообовязкова накопичувальна система. Бібліотека. Інформаційні матеріали інтернет – сторінки USAID. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pension.kiev.ua.
24. Мельник С. Позитивні і негативні аспекти єдиного соціального внеску / С. Мельник // Соціальна політика – 2013. – № 7. – С. 52–55.
25. Мітчел Вінер, Роджер Вон, Володимир Яценко. Дискусії навколо пенсійної системи в Україні //Україна: аспекти праці. – №2. – 2009. – С.4.
26. Морозова О. Міжнародні стандарти побудови пенсійної системи / О. Морозова // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. - № 1 (13) – С. 16-17.
27. Морозова О. Пенсійне забезпечення в Угорщині та Хорватії / О. Морозова. // Вісник Пенсійного фонду України. - 2013. - № 3. - С. 25-26.
28. Надточій Б.О., Демчук Л.А. Пенсія в Україні. Коментар Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування». – К.: ЮрінкомІнтер, 2016. – 512 с.
29. Ніколаєнко В. Три кроки до забезпеченої старості // Вісник Пенсійного фонду України. – 2016. – №10. – с.20-25.

30. Онишко С.В. Потенціал розбудови пенсійної системи в Україні у контексті зниження ризиків державних фінансів// Актуальні проблеми економіки. – 2013. - №3. – с. 246 -257.

31. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98–ВР// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

32. Онишко С.В. Потенціал розбудови пенсійної системи в Україні у контексті зниження ризиків державних фінансів// Актуальні проблеми економіки. – 2013. - №3. – с. 246 -257

33. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2017р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nfp.gov.ua/files/17.../NPF_IV_kv%202017.pdf

34. Підсумки роботи Пенсійного фонду України [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category>.

35. Пінчук А. Недержавні ПФ: Ноїв ковчег для майбутніх пенсіонерів // Урядовий кур'єр. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua>

36. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=babcc926-f791-4ab6932c83d4fda1643c&title=Prognoz>.

37. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

38. Про прожитковий мінімум: Закон України № 966-XIV від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

39. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 875-XII від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12p>. №626 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

40. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2014 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2013 р. №643 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

41. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2015 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2015 р. №69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

42. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2016 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2016 р. №190 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

43. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2017 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

44. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI// Відомості Верховної Ради України. – 2012. – №12-13.

45. Про затвердження Порядку розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України Постанова правління Пенсійного фонду України від 31 серпня 2009 р. №21-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

46. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. №2464 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

47. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України від 23 листопада 2011 року №1063/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.

48. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23 листопада

2011 року №1070/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.

49. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України №1057-IV від 04.11.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

50. Про пенсійне забезпечення: Закон України 1788-XII від 25.07.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>

51. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України №280-2014-п від 03.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#n8>

52. Пропозиції для України: 2014 - час реформ: Українська програма реформ для нового президента, 2014 [Електронний ресурс]: Міжнародна комісія незалежних експертів / Співголови: Андерс Ослунд і Олександр Пасхавер. – Режим доступу: http://www.polit.ua/img/upload/PfU_UKR.pdf

53. Путінцев А. Накопичувальну систему необхідно впроваджувати якнайшвидше // Вісник Пенсійного фонду України. – 2015. - №3. – с. 12-13.

54. Рад Н. С. Бюджетний процес в органах Пенсійного фонду України: проблеми і перспективи [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/eiou/2014_3/21%20-%20Ek%203-2014.pdf.

55. Рудик В.К. Використання зарубіжного досвіду в розвитку пенсійного страхування в Україні // Формування ринкових відносин. – 2013. – №2. – с. 180-185.

56. Свенціцькі М., Ткаченко Л., Чапко І. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: Прогноз – 2050. – К.: Аналітично – дорадчий центр Блакитної стрічки, 2014. – 72с.

57. Скуратівський В.А. Соціальна політика : навч. посіб. / В.А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. - К. : Вид-во УАДУ, 2003. – 365 с.
58. Сальникова Т. Пенсійне забезпечення: світовий досвід // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. - № 7. – С. 17-20.
59. Статистичний збірник «Україна у цифрах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm
60. Ульянов В. НПЗ: модель для збірки // Вісник Пенсійного фонду України. – 2014. - №8. –с. 18-20.
61. Ульянов В. Питання накопичення // Вісник Пенсійного фонду України. – 2016. - №6. –с. 20-21.
62. Федоренко А.В. Економічна складова накопичувальної пенсійної системи // Фінанси України. – 2014. - №12. – с.89 – 98.
63. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: за ред. І.Я. Чугунова. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.
64. Юрзаїца Е., Голяф П. Пенсійна реформа: міжнародні порівняння, досвід Словаччини // Економічний часопис - XXI. - 2015. - № 3-4. – С. 46-49.
65. Мак Таггарт Г. Пенсійна реформа у постсоціалістичних країнах / Грег Мак Таггарт // Соціальна політика і соціальна робота. – 2009. - № 11. – С. 19-25.
66. Мак Таггарт Г. Пенсійні системи країн світу: порівняльний аспект / Грег Мак Таггарт // Людина і праця. – 2009. - № 7 – С. 61-66.
67. Шевчук П.І., Берік З.А. Пенсійне забезпечення. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2012. – 243с.
68. Шклярівська Ю. Реформа української системи пенсійного забезпечення на тлі пенсійних реформ інших країн / Ю. Шклярівська // Вісник Пенсійного фонду України. - 2014. - № 8. - С. 10-11.

69. Що нам готує пенсійна реформа? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visti-kalush.com.ua/articles/category/society/2011/02/25/3764/view>.
70. Щодо балансування фінансового стану Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/297/>.
71. Якимів А. Формування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Регіональна економіка. – 2009. – №4. – С.199-207.
72. Якимів А.І. Формування і розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні : монографія / Якимів А.І. – Львів : Афіша, 2013. – 448 с.
73. Яценко Н., Сколотяний Ю. Пенсия реформа: что мешает? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobank.ua/finansovyy_gid/pensiya/stati/pensionnaya_reforma_chto_meshaet.
74. Яценко О. Пенсійна арифметика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pension.kiev.ua/pensref/publs/Other/pens_arith.html.
75. Ибрагимова Л.Е. Управление накопительной пенсионной системой Республики Казахстан: автореф. дис... канд. экон. Наук / Л.Е. Ибрагимова, Алматы, 2003. – 27 с.
76. Малева Т, Синявская О. Пенсионная реформа в России: история, результаты, перспективы. Аналитический доклад. // Независимый институт социальной политики. — М.: Поматур, -2005. – 75 с.
77. Янова, С.Ю. Социальное страхование в системе социальной защиты населения: организация и финансовый механизм.: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.10 / С.Ю. Янова. – М.: РГБ. - 2002. – 400 с.
78. Schneider, O. Reforming Pensions in Europe: Economic Fundamentals and Political Factors / Working Paper IES 2009/08. - Munich, Institute of Economic Studies, CharlesUniversityPrague, 2009. - 28 p.

79. Pension Schemes and Pension Projections in the Eu-27 Member States 2008-2060. Volume 1. Report. - Occasional Papers No. 56. - European Communities, 2009. - 34 p.

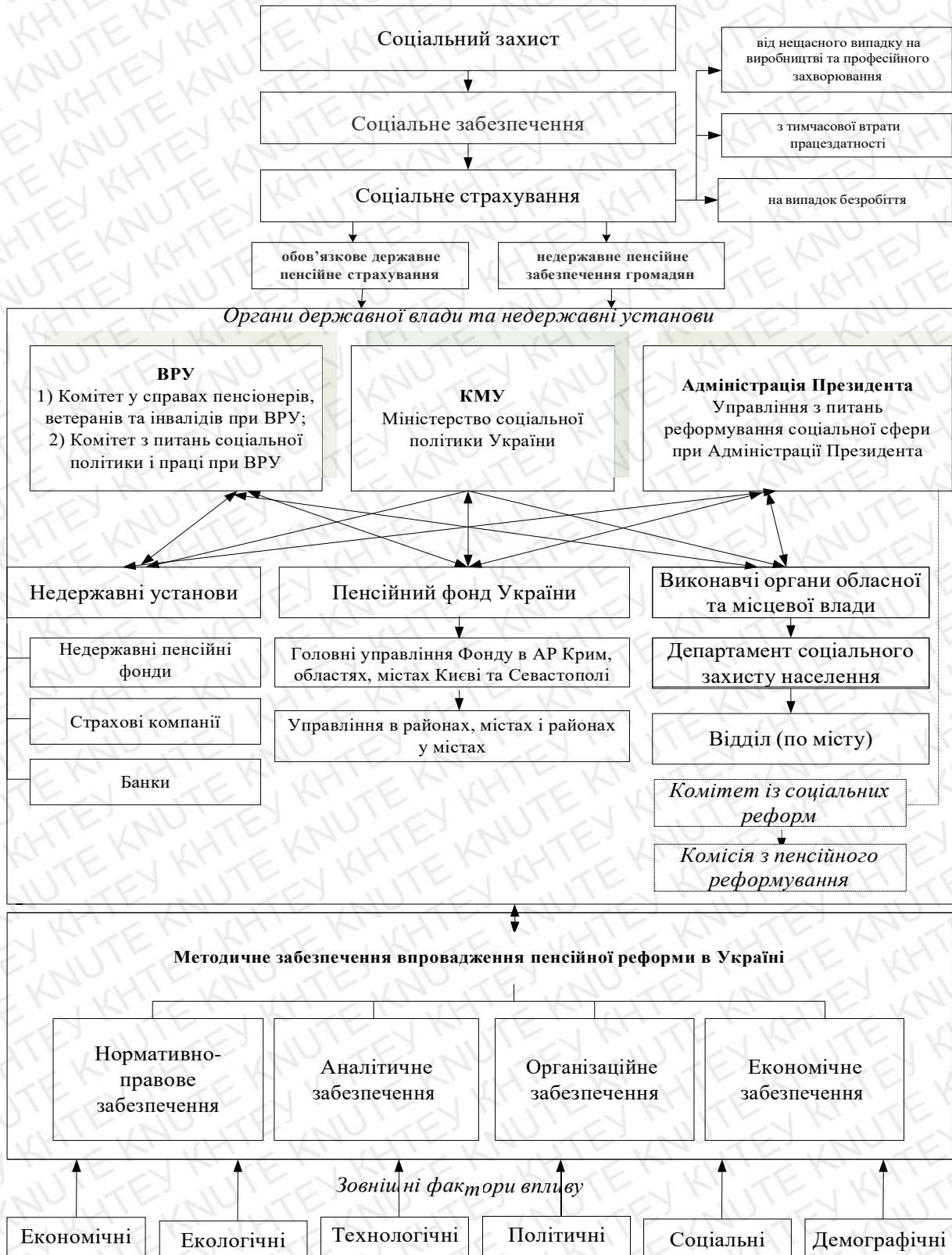
80. Private pension schemes. Their role in adequate and sustainable pensions / DG for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. - 26 p.

81. Private Pensions Systems: Administrative Costs and Reforms // Private Pensions Series No. 2. - OECD publications. - 2001. - 272 p.

82. Combating Poverty and Inequality: Structural Change, Social Policy and Politics. // United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD). - 2010. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.unrisd.org>

Взаємозв'язки та сутністе наповнення організаційно-управлінської побудови системи соціального захисту населення

Демографічні тенденції

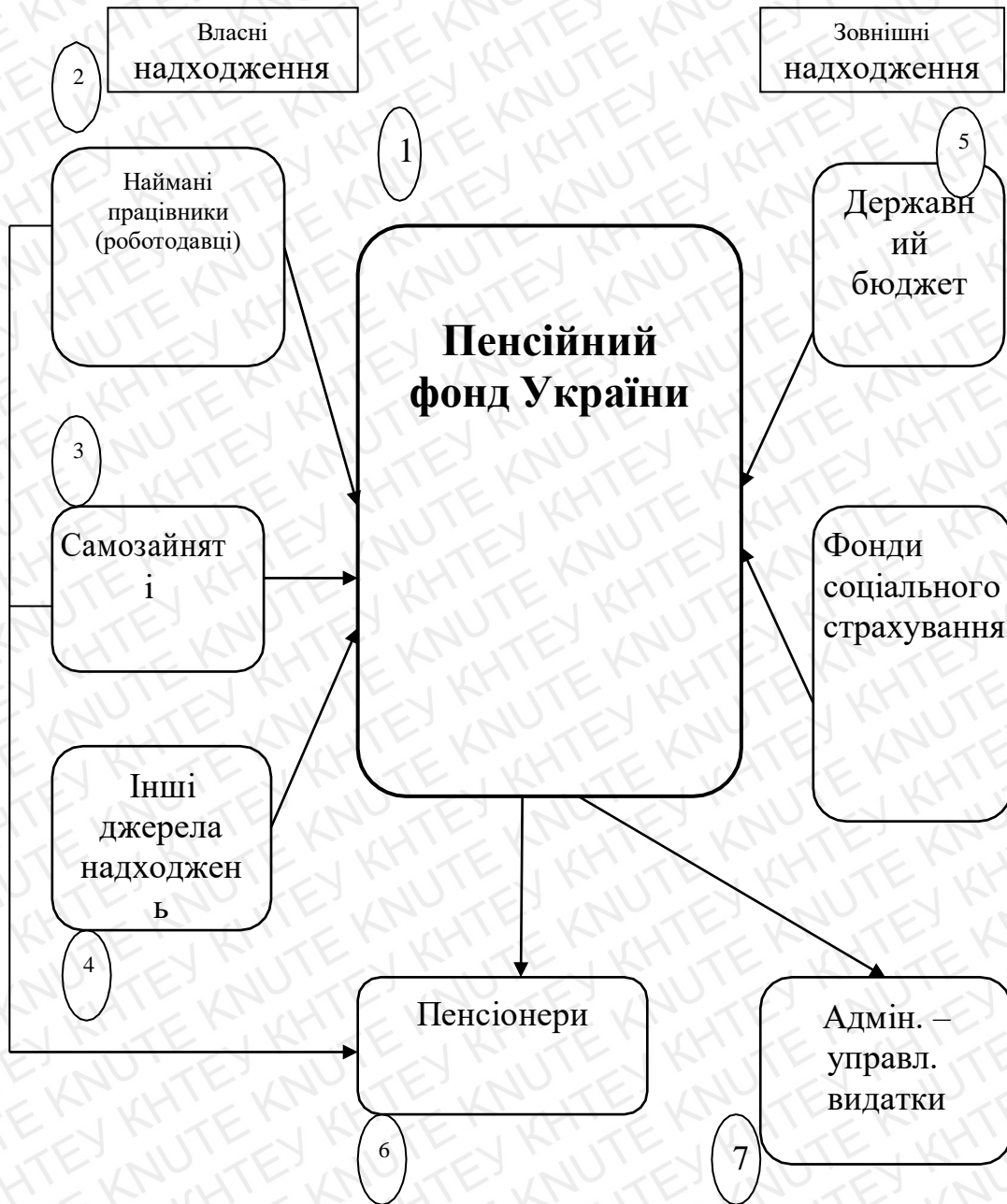
	1995	2000	2010	2020	2030	2050
США						
Населення %	100,0	104,8	113,0	119,8	124,7	172,2
Частка людей пенсійного віку %	19,2	19,0	20,4	27,6	36,8	38,4
Японія						
Населення %	100,0	101,3	102,2	100,6	97,6	91,6
Частка людей пенсійного віку %	20,3	24,3	33,0	43,0	44,5	54,0
Німеччина						
Населення %	100,0	100,0	97,2	94,2	90,6	81,2
Частка людей пенсійного віку %	22,3	23,8	30,3	35,4	49,2	51,9
Італія						
Населення %	100,0	100,1	98,2	95,3	91,9	82,6
Частка людей пенсійного віку %	23,8	26,5	31,2	37,5	48,3	60,0
Великобританія						
Населення %	100,0	101,0	102,2	103,5	103,9	102,0
Частка людей пенсійного віку %	24,3	24,4	25,8	31,2	38,7	41,2

Роки запровадження пенсійних реформ в деяких країнах світу

<i>Країна</i>	<i>Рік, в якому була розпочата пенсійна реформа</i>
<i>Чилі</i>	<i>1980</i>
<i>Швейцарія</i>	<i>1985</i>
<i>Таїланд</i>	<i>1990</i>
<i>Росія</i>	<i>2001</i>
<i>Італія</i>	<i>1995</i>
<i>Естонія</i>	<i>1997</i>
<i>Білорусія</i>	<i>1997</i>
<i>Киргизстан</i>	<i>1997</i>
<i>Казахстан</i>	<i>1998</i>
<i>Молдова</i>	<i>1998</i>
<i>Болгарія</i>	<i>1999</i>
<i>Польща</i>	<i>1999</i>
<i>Таджикистан</i>	<i>1999</i>

Схема потоків у солідарній пенсійній системі України

Внески на пенсійне страхування в деяких країнах світу

Країна	Внески на пенсійне страхування (основна ставка)	
	Роботодавці	Наймани працівники
Україна	33,2-49,7%	2,6%-3,6%
Російська Федерація	14,0%	-
Білорусь	29,0%	1,0%
Казахстан	13,0%	10,0%
Латвія	25,5%	-
Молдова	-	5,0%
Болгарія	13,2%	8,8%
Хорватія	-	20,0%
США	6,2%	6,2%
Великобританія	11,9%	10,0%
Франція	8,2%	6,6%

Загальний механізм реформування пенсійних систем

Загальні механізми реформування пенсійних систем у різних країнах світу

Реформування розподільчої системи спрямоване на скорочення пенсійних витрат та оптимізацію бази надходжень збору пенсійних внесків:

- скорочення пільгових пенсій;
- підвищення віку виходу на пенсію;
- збільшення необхідного трудового стажу для одержання пенсії;

Перенесення відповідальності за соціальний захист від держави громадянину з паралельним створенням пільгових умов для добровільних особистих пенсійних накопичень

Впровадження багаторівневої пенсійної системи на основі об'єднання солідарних і накопичувальних механізмів формування джерел пенсійних виплат

Створення фінансових інструментів для інвестування пенсійних коштів, які б забезпечували збереження та дохідність пенсійних накопичень